Эхэ найхан нютагаа эб хамта мандуулаяа!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1996 АПРЕЛИИН 20
Хабарай hүүл хара луу hарын 3
СУББОТО
гарагай 7
№76 (19416)
Газетын сэн Хэлсээтэ.

Үглөедэр - Эрдэмэй үдэр

Мүнөөдэрэй шухала асуудал

ЭРДЭМ ШЭНЖЭЛГЫН ЭХИН ГУЛАМТА

1

Манай республикын эгээл үнинэй эрдэмэй эмхи зургаан болохо Буряадай Ниитын эрдэмэй институт хойто жэлдэ 75 жэлэйнгээ ойе тэмдэглэхэнь.

Мүнөө үедэ институднай, бүхы Россин эрдэмдэл адли, хүшэр хүндэ сагые дабан гаража байна. Бюджедэй hомололго гансал хүдэлмэрилэгшэдэймнай салин хүлhэндэ үгтэнэ. Тэрэ мүртөө үшөө дутуугаар үгтэдэг байhандань халагламаар. Харин эрдэмдэ, тодорхойлбол, экспедици, командировко, хэблэл, конференци болон зүблөөнүүдые үнгэргэлгэдэ нэгэшье түхэриг hомологдохоёо үнинэй болинхой. Гадна электрын элшэ хүсэнэй, дулаанай болон капитальна заhабарилгын түлөө түлэхэ мүнгэнэй үгы байhаниинь эли. Энээн дээрэhээ харахада, эрдэмтэд ажалгүйшүүлдэ үгтэдэг мүнгэнэй хэмжээнэй түлбэри абана.

Мүнөө үедэ манай институдта эрдэмэй 84 хүдэлмэрилэгшэд ажаллана. Тэдэнэй 19-ниинь эрдэмэй докторнууд юм. Институдтамнай түүхын, этнографиин секторнүүд, археологиин лаборатори, философиин, социологиин, Зүүн зүгые шэнжэлгын, уран зохёол, арадай аман зохёол, искусство шэнжэлгын, хэлэ бэшэг, Зүүн зүгэй гар бэшэгүүдые шэнжэлгын таhагууд бии. Энэ дээрэ нэрлэгдэhэн таhагуудай нэрэнүүдые харахадаа, институдаймнай шэнжэлдэг асуудалнуудай хэды үргэн ехэ байhыень тухайлхаар бэзэ.

Үнгэрэгшэ 1995 ондо институдаймнай эрдэмтэд 12 монографи, статьянуудай 9 суглуулбари, 7 брошюра болон hуралсалай номуудые хэблэн гаргаhан байна.

Тэдэнэй эгээл томонуудые тоолобол, "Евразиин арадуудай эпос" гэhэн сери доро гараhан буряад арадай гайхамшагта эпос "Абай Гэсэрэй" академическэ хэблэл, "Гэсэрэй" 1000 жэлэй ойдо зорюулжа хэблэhэн "Абай Гэсэр Богдо-хаан", философиин эрдэмэй доктор И. С. Урбанаевагай "Байгалай хажуудахи хүн болон Түб Азиин түби дэлхэй", философиин эрдэмэй доктор Л. Е. Янгутовай "Хитад буддизмын философско hургаалда дэлхэйн эблэрэл", "Буряад уран зохёолой түүхэ". 1917-1955 онууд" гэhэн хамтын монографи болоно. Энэ hүүлшын монографи дотор хамалга хардалгада орohон уран зохёолшодой библиографическа мэдээнүүд үгтэнхэй.

Манай институт нёдондо жэл 3 конференци үнгэргөө hэн. Тэдээн соohоо "Гэсэриада—Түб Азиин арадуудай үндэhэн баялиг" гэhэн уласхоорондын конференци онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тус конференцидэ 9 гүрэнэй 30 гаран эрдэмтэд хабаадаа бэлэй.

Үнгэрэгшэ жэлдэ институдаймнай Диссертационно совет hайнаар хүдэлөө гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Жэлэй туршада 5 докторско, 10 кандидатска диссертацинууд хамгаалагдаа. Тэдэнэй хоёрынь монгол эрдэмтэд (1 доктор, 1 кандидат) болоно.

Мүнөө үедэ эрдэмтэдэймнай коллектив тон эршэмтэйгээр ажалаа ябуулна. Эрдэмэй үдэртэ зорюулhанээлжээтэ эрдэмэйнгээ сессиие байгша ондо институдаймнай Эрдэмэй совет залуушуулда зорюулха гэжэ шиидхэбэри абаhан байна. Тиигэжэ 4 секцидэ 43 элидхэл уншагдаба гээшэ. Энэ хэрэг бидэниие тон баясуулна. Ушар юуб гэхэдэ, хэдэн жэлэй саада тээ бүхы Росси дотор эрдэмтын үүргын эрид доошолhые мэдэнэбди. Тэрээндэ элдэб шалтагаан байгаа: социальна талаараа хамгаалалтань тон бага, салин хүлhэниинь өөдэгүй гэхэ мэтэ. Эдэ бүхы шалтагаануд залуушуулые эрдэмhээ тэрьедэхэ харгыдань оруулдаг байгаа бшуу.

Энэ жэлдэ эрдэмэй хоёр конференци үнгэргэхэ түсэбтэйбди. Нэгэдэхинь хадаа, гүннүүдэй археологиин 100 жэлдэ зорюулагдаhан археологуудай уласхоорондын конгресс болоно. Тэрэ август hарада болохо юм. Мүнөө үедэ тус конгресстэ хабаадахаяа эрдэмтэдэй 150 гаран мэдүүлгэнүүд ороод байна. Тэдэнэй жара гараниинь хилын саанахи холын гүрэнүүдhээ ерэхэ юм. Энэ ехэ конгресс үнгэргэхэдэмнай Буряад Республикын Правительство, коммерческэ болон бусад эмхинүүд

2

мүнгэн зөөриин туhаламжа үзүүлхэ бэзэ гэжэ этигэн найданабди. Үгы гэбэл, ганса институт иимэ ехэ хэмжээ ябуулга үнгэргэжэ шадахагүй байна.

Байгша оной октябрь hарада "Буряад арадай мүнөө үеын байдал болон үндэhэн хүгжэлтын хараа замууд" гэhэн асуудалаар тон шухала удхатай эрдэмэй конференци үнгэргэхэбди. Энэ конференци эмхидхэхэдэмнай республикын олониитэ тус асуудалаар эдэбхитэйгээр хабаадаха бэзэ гэжэ найданаб.

Харин июнь hарада манай институт ВАРК болон "Хэсэ хэнгэрэг" гэжэ нэрэтэй буряад бөөнэрэй ассоциацитай хамта "Түб Азиин бөөгэй шажан: философско, түүхын, шажан мүргэлэй, экологическа асуудалнууд" гэhэн темээр эрдэмэй уласхоорондын симпозиум үнгэргэхэ юм. Эдээнhээ гадуур манай эрдэмтэ бүхэн түсэбэйнгөө ёhоор эрдэмэйнгээ хүдэлмэринүүдые ябуулна.

"Сибириин болон Алас-Дурна зүгэй арадуудай аман зохёолой хүшөөнүүд" гэhэн 60 боти номуудай ээлжээтэ номууд хэблэлдэ бэлдэгдэнэ, гадна "Буряад уран зохёолой түүхын" 1-дэхи, 3-дахи ботинууд хэблэгдэхээр хараалагдана. Мүн элдэб темэнүүдтэ зорюулагдаhан хамтын суглуулбаринууд бэлдэгдэнэ.

Манай институдай эрдэмтэд Буряад Республикын Правительстватай, Арадай Хуралтай нягта барисаатайгаар хүдэлжэ, соёлой, hуралсалай, эрдэмэй, ёhо заншалай талаар абтаха хуулинуудые, тогтоолнуудые болон бусад документнүүдые бэлдэлсэхэ талаар ехэ хүдэлмэри ябуулдаг.

Мүнөө үедэ институдайнгаа байгуулагдаhаар 75 жэлэй ойдо бэлэдхэл хэжэ эхилэнхэйбди. Тэрэ ойдоо зорюулжа, 2 суглуулбари хэблэн гаргаха түсэб бии. Мүн Буряад Республикынгаа арад зоной урда тоосожо, hайндэрэй эрдэмэй конференци үнгэргэхэ байhамнай эли. Далаад жэлэй туршада манай институдай Буряад ороной эрдэм хүгжөөлгэдэ оруулhан хубита ехэ гэжэ хэлэхэ байнаб.

В. Ц. НАЙДАКОВ,
Буряадай Ниитын эрдэмэй институдай директор, Эрдэмэй болон искусствын Петровско академиин бодото гэшүүн.

Хабарай тарилгада хэр бэлдэнэб?

ШАМДАХААР САГ ЕРЭЭ

Ивалгын аймагай ажахынууд хабарай тарилгада арга шадалаараа бэлдэнэ. Жэшээнь, Ивалгын ажахы 59 тракторhаа 49-ень заhаад байна. Эндэ сеялкэ, анзаhан, культиваторнууд тарилгада бэлэн болонхой. Ажахын ахамад инженер Б. Н. Ленхобоев бүхы арга шадалаа элсүүлжэ, трактор, техникэеэ муу бэшээр хабарай тарилгада бэлдэнэ.

"Пригородный", "Ошор Булаг", "Иволгинское" гэжэ хүдөө ажахын нэгэдэл тракторнуудаа заhажа, hэльбэжэ дүүргэбэ. Тиибэшье "Гильбэрэ" гэжэ хамтын ажахы 33 тракторhаа 17-ень заhаад байна. Эндэ сеялкэ, анзаhан үшөө хүсэд тарилгада бэлэн болгогдоогүй. Тиихэдэ хабарай тарилгада аймагай ажахынуудта 675 тонно солярка, 83 тонно бензин, 48 тонно тоhон хэрэгтэй.

- Мүнөө апрель hарын 10-най байдалаар "Гильбэрэ" 20 тонно, "8-ое марта" колхоз 15 тонно, Ошор Булаг 10 тонно, Оронго - 25, "Колобковское" ажахы 20 тонно солярка гэhэн мэдээсэл абтаа. Тиихэдэ эдэ үдэрнүүдтэ корпорацитай овощ ургуулжа үгэхөөр солярка, бензин, тоhо абаха хэлсээн баталагдаа, - гээд ажахын ахамад инженер Юрий Николаевич Куницын хөөрэнэ.

Эдэ үдэрнүүдтэ ажахын хүтэлбэрилэгшэд ехэнхи сагаа хаанаhаа түлишэ абахаб, олохоб гэhэн асуудал шиидхэлгэдэ зорюулна.

В. БАТОРОВ.

КОМИССИ ЭМХИДХЭГДЭЭ

Түлэгдөөгүй байhан түлбэринүүдые бусаалгаха талаар дары ябуулга эмхидхэхэ комисси республикын Правительствын захиралтаар байгуулагдаба. Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо В. К. Агалов тус комиссиие хүтэлбэрилнэ. Зөөриин түхэл шэнжэнүүдhээ дулдыдангүй, предприятинууд болон эмхи зургаануудай үри шэритэй байhан тухай мэдээнүүдые хүдэлмэриин бүлэг энэ комиссида үгэхэ ёhотой. Республикын газар дээрэ түлэгдөөгүй түлбэринүүд болон тоосоонуудта доройтон уналгын байдалые гаталан дабаха хэмжээнүүд хараалагдаха ёhотой.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшонор А. Н. Жильцов, Н. А. Астапенко, экономическа асуудалнуудаар Буряад Республикын Президентын советник Н. И. Атанов, министерствэнүүд болон албан зургаануудай хүтэлбэрилэгшэд комиссиин бүридэлдэ оруулагдаба.

ӨӨДЭЛХЭДЭНЬ ТУhАЛХА ЁhОТОЙ

Мүнөө Буряад орон дотор 3500 шахуу бага предприяти тоологдоно. Эндэ 30 мянган хүн ажалладаг юм. Хүдөө ажахын продукци, барилгын материалнуудые үйлэдбэрилхэ, үмсын гэрнүүдые бариха, фермерэй ажахые хүгжөөхэ, үргэн хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилхэ хэрэгтэ ехэ үүргэ дүүргэхэ юм. Эдэ предприятинуудай хахадhаа дээшэнхи хубинь худалдаа наймаанай, ниитын эдеэ хоолой hалбарида хүдэлдэг. 184,5 миллиард түхэригэй түхеэрэлгэ хэрэгсэлнүүдтэй бага предприятинууд 338,4 миллиард түхэригэй хэмжээнэй продукци үйлэдбэрилhэн байгаа. Нёдондо жэл тэдэнэр 30 миллиард шахуу түхэригэй ашаг олзо абаа. Энэнь экономикын бүхы hалбариин ашаг олзын 14 процент болоно. Гэбэшье бага предприятинуудай олонхинь налог татабарида, урьhаламжануудайнгаа түрэсэдэ дарагдажа, панхаруутан hалашана.

Республикын Правительствын зохёоhон программа илангаяа хүдөө ажахын түүхэй эд болбосоруулха, барилгын, хүнгэн промышленностиин hалбарида, арадай хэрэглэмжын эд бараа үйлэдбэрилхэ, ой модоной промышленна комплексые, социальна бүхы hалбаринуудые хүгжөөхэ талаар бага предприятинуудай өөдэлхэ хэрэгтэ туhалха ёhотой.

58 миллиард түхэригэй хэмжээнэй продукци гаргаха хараатай элдэб шэглэлэй 40 гаран бага предприяти программада оруулагдана. Эдэмнай хилээмэ, мяханай зүйлнүүдые, сагаан эдеэ, пивэ болон бусад продукци үйлэдбэрилхэ арга олгохо байна. Барилгын материалнууд соohоо хирпиисэ, бетон, хадааhа гаргалгада гол анхаралаа хандуулха. Арhан хубсаhа оёхо, гарай бэлэгүүдые бүтээхэ гэхэ мэтэ ажал мүн лэ ашаг олзо ехэтэй байхаар хүлеэгдэнэ.

Буряад Республикын Президентын ба Правительствын хэблэлэй албан.

Буряад Республикын Арадай Хуралда

ГҮРЭНЭЙ ЗҮГhӨӨ ГУРИМШУУЛХА

Хүдөөгэй эд үйлэдбэрилэгшэдые үндэр бүтээсэтэ ажалда урмашуулхада бодомжотойгоор зохёогдоhон Хуулинуудай үүргэ сэгнэшэгүй ехэ. Буряад Республикын Арадай Хуралай экономическа политикын талаар комитедэй үүсхэлээр "Агропромышленна комплексые гүрэнэй зүгhөө гуримшуулан хүтэлхэ тухай" федеральна Хуулиин проект парламентска шагналганууд дээрэ зүбшэн хэлсэгдэбэ.

"ГЭДЭРГЭЭ ЭРЬЕЛТЭ ҮГЫ"

Дээрэ дурдагдаhан комитедэй түрүүлэгшэ А.Г. Нечаев эндэ сугларhан Арадай Хуралай дупутадуудай, эрдэмтэдэй, хүдөө ажахын предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдэй урда оролто үгэ хэлэхэдээ, hүүлэй жэлнүүдтэ хүдөө ажахын талаар баталан абтаhан хуулинууд тухай тобшохоноор хөөрэжэ үгэбэ.

- "Агропромышленна комплексые гүрэнэй зүгhөө гуримшуулан хүтэлхэ тухай" Хуули баталан абахые ажабайдалнай баадхана. Теэд бидэнэр ганса федеральна энэ Хуулиин проектые зүбшэн хэлсээд, зууршалга-дурадхалнуудаа согсолоод, орхихо бэшэ, харин зохихо иимэ республиканска Хуули баталан абаха ёhртойбди, - гээд, гол элидхэл хэhэн республикын хүдөө ажахын министр А.М. Шевченко үгынгөө эхиндэ абаhаар тэмдэглэбэ.

Саашань элидхэлшэ мүнөөнэй хүдөөгэй байдал тухай тобшохоноор хөөрэжэ үгөө. Гүрэнэй зүгhөө мүнгэн hангай, урьhаламжын талаар бодото дэмжэлгын үгы дээрэhээ олонхи hалбаринууд тон бирагүй байдалда оронхой. 1994-95 онуудай туршада аяар 11 миллиард түхэриг федеральна бюджедhээ оронгүй үлөө. Республиканска бюджет энэ жэлдэ хүдөө ажахыда мүн лэ үритэй юм. Хэрбээ урагшатай хүгжэжэ байhан оронуудта АПК-е дэмжэлгэдэ 60-70 процент капитальна hомололгонуудай хэгдэдэг hаа, манай орондо энэ тоо оройдоол 8,6 процентдэ хүрэнэ.

Эгээл иимэ шахардуу байдалда эд үйлэдбэрилэгшэдые хамгаалхын тула гүрэнэй зүгhөө hалбариие гуримшуулан хүтэлхэ тухай асуудалда анхараагүйдэ аргагүй. Тус Хуули хүсэндөө оруулагдабал, ажабайдалда горитой нүлөө үзүүлэгдэхэ. Онсолбол, дэлгүүр тогтонижуулха, хото хүдөө хоёрой, мүн экономическа харилсаануудые hайжаруулха, продукци тогтоогдоhон сэнгээр тушаан абахада таатай болгохо, нэгэ үгөөр хэлэбэл, гүрэн түрэтэй харилсаае тодо болгохо гэhэн hанамжануудаа А. М. Шевченко элирхэйлээ.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгые Загарайн аймагай Асагад hууринай фермер Б. Т. Чимитов эхилээ. "Урданай байдалда эрьелтэ үгы,—гээд тэрэ мэдүүлбэ. —Совхознай таран hалаhаниинь hайн. Юуб гэбэл, хубиин эд зөөритэй болохо хүсэлтэйшүүлдэ одоошье аятай болобо ха юм. Минии фермерскэ ажахыда 14 хүн хүдэлнэ. Шангаханаар ажалланабди. Теэд үнэ сэнгүүд ондо ондоо, продукцимнай хямда. Гүрэнэй зүгhөө энэ талаар шангахан жолоогой байбал, иимэ юумэн болохогүй hэн. Урьhаламжа хэрэгтэй, үүлтэр hайжаруулха, ветеринарна туhаламжа үзүүлхэ албануд хэрэгтэй. Эдэ бүгэдэhөө тобшолходо, гүрэнэй зүгhөө гуримшуулан хүтэлбэрилгые шангадхаха шухала".

Ивалгын аймагай хүдөө ажахын управлениин начальник П. Б. Банзаров үгэ хэлэхэдээ, хүдөө ажахы үйлэдбэрилэгшэдэй "Ивалга" эблэлэй, энээнэй дэргэдэ байгуулагдаhан оптово эдеэ хоолой дэлгүүр тухай хөөрэбэ. Тэжээл буйлуулха бага хэмжээнэй цех, пекарни, тээрмэ гэхэ мэтэ базова ажахыда бии. Хүдөө ажахын академитэй, hуралсалай "Байгал" ажахытай харилсаанда тогтобо. Тусхайлагдамал шэглэлтэй ажахынуудые дурдаба. Эдэ бүгэдые дурдагдагша Хуулиин проекттэй холбон, hанамжаяа элирхэйлхэдээ, дэлгүүрэй үедэ гүрэнэй захил, хүдөө ажахын үйлэдбэрилэгшэдэй хойноhоо гүрэнэй зүгhөө хиналта тушаа онсо тогтоо.

Загарайн аймагай "Гигант" колхозой түрүүлэгшэ, Арадай Хуралай депутат А. Т. Стопичев hонирхолтой hанамжаяа хэлэбэ:

—Ажахы доторой тоосоондо, хүтэлбэриин гуримда тогтоhуу. Дээрэhээ баалалтаар бэшэ, харин экономическа аргаар зоноо хүдэлгэнэбди. Энэ талаhаа абаад үзэбэл, тус Хуулиин проект соо "hайжаруулха, түргэдхэхэ, дэмжэхэ, hайшааха" гэhэн урданай гуримаар бэшэгдэhэн статьянууд бии. Тиихын орондо гүрэнэй тодо захил тухай бүри тодорхойгоор бэшэхэ байгаа.

Саашань тэрэ урьhаламжа эрижэ зобохын орондо налогуудhаа сүлөөлэгдөө hаа, дээрэ hэн гэбэ. Энэ мэтын гүрэнэй зүгhөө гуримшуулагдамаар асуудалнууд олон.

Буркоопсоюзай түрүүлэгшэ Л. А. Бляхер, республикын үрэ жэмэсэй станциин директорэй орлогшо Р. Д. Очиров, республикын хүдөө ажахын министрэй орлогшо В. Л. Гарматаров, Хурамхаанай аймагай хүдөө ажахын управлениин начальник В. В. Бубнов, Хяагтын аймагай Хүдэри-Сомоной Соведэй захиргаанай гулваа Д. Д. Тубденова гэгшэд Хуулиин проект тушаа бодото байдалhаа уламжалhан баримтануудаа батадхаба. Жэшээлбэл, Д. Д. Тубденова тус проект дотор хубиин, үмсын секторые хамгаалха, нютагай социальна байдал тэдхэхэ тушаа мүрнүүд орохо ёhотой гэбэ. Ажалай олон жэлэй дүршэлтэй хүтэлбэрилэгшэ хубиин эд зөөри арьбажуулгада анхаралаа ёhотоор хандуулха зэргэтэйбди гэжэ хэлэбэ.

ЭРДЭМТЭДЭЙ ҮГЭ

Парламентска шагналганууда хүдөө ажахын академиин, багшанар, эрдэмтэд олоороо хабаадаба. Эрдэм үйлэдбэри хоёрой холбооной hулараад байhан сагта юумэн бүтэхэеэ болёо гээд гараа хабсараад hуунгүй, өөhэдынгөө бодомжонуудтай хубаалдаhаниинь тон hайшаалтай гээд hанагдаа hэн.

—Энэ Хуулиин проект федеральна, республиканска, мүн нютагай өөhэдыгөө хүтэлбэрилгын хэмжээндэ зүбшэн хэлсэгдэхэ ёhотой. Гүрэнэй зүгhөө гуримшуулан хүтэлэлгэ тухай хэлсэхэдээ, hалбаринуудые мүнгөөр hомолхо программануд тусхай зорилготой байха, гэхэ зуура ушар бүхэндэнь амяарлан харагдаха зэргэтэй,—гэжэ академиин кафедрые даагша М. Б. Туманова хэлэбэ.

Тусхай зорилгото "Орооhо таряан", "hү" гэhэн программануудhаа гадна хүдөө ажахын продукци худалдаха талаар, мүн бусадшье зарим программануд зохёон табигдаха ёhотой гэбэ. Удаань тэрэ мэргэжэлтэдые бэлдэхэ асуудалда тогтоо.

Академиин доцент В. Потаевай hанамжа дурадхая:

—Хүдөөгэй зон архи ехээр ууна. Эндэ ажаhуугшадай 80-90 процентнь хатуу хараар дашуурна гээ hаа, ехэдүүлhэн болохо гүбди? Хайшан гээд энэ уруужалгые тогтоохоб? Дэлхэйн дүршэлые абаад харахада, имагтал хубиин-үмсын хэрэг эрхилhэнэй ашаар лэ хохидолто иимэ хойшолонгуудые усадхажа болоно. Тиихэдээ арендэhээ, ажахы доторой тоосоонhоо зайлашагүй гэжэ тэрэ тэмдэглэбэ.

Агропромышленна комплексын гүрэнэй секторые hэргээн хүгжөөхэ хэрэгтэй гэжэ академиин кафедрын доцент А. А. Колесняк мэдүүлбэ. Теэд яагаад, ямар аргаар? Энээнэй урда бии байhан хэмжээе туйлахаяа болёобди. Гэбэшье эрдэмтэд үйлэдбэришэдтэй харилсаагаа таhалдуулхагүй, энээнэй түлөө шармайн оролдохо гэбэ.

ТОБШОЛОЛ

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшо В. К. Агаловай тобшолол иимэ байгаа:

—Энэ Хуулиин проект тушаа Гүрэнэй Дүүмын комитедтэ зууршалга-дурадхалнуудаа эльгээхэhээ гадна Россин Федерациин субъектнүүдтэ энэ Хуули баталан абалгада хабаадахыень хандая. Хүдөө ажахын болоо промышленностиин хоорондохи сэнгүүдэй тааралдал, продукци худалдахада аятай байдал байгуулга—эдэ бүгэдэ тушаа гүрэнэй зүгhөө дэмжэлгэ туйлагдаха гэhэн удхатай.

Хүдөөгэй ажахынуудай түхэл янза элирүүлхэ шухала. Хамтын-хубиин гээшэнь, жэшээлхэдэ, юун бэ? Ажахы эрхилэлгын арга гуримуудые заажа, зүбшэл үгэхэдэ үлүү бэшэ. Экономическа зарим шэнэ үзэгдэлнүүдые дурдая: хүдөөгэй эд үйлэдбэрилэгшэдэй эблэл, оптово, хэрэглэмжын дэлгүүрнүүдые байгуулха гэхэ мэтэ.

Арадай Хуралай Түрүүлэгшын орлогшо А. Д. Карнышев шагналганууды түгэсхэхэдөө, тон зүйтэй дурадхал оруулаа гээд hанагдаа hэн. **hайса зүбшэн хэлсээд, Арадай Хуралда аграрна асуудалнуудаар тусгаар комитет гү, али подкомитет байгуулхаар болоо гэбэ.**

Бүхы дээрэнь энэ асуудалаар зүбшэн хэлсэлгэ эдэбхитэйгээр үнгэрөө гээд онсолоё. Энэмнай—муу, тэрэмнай—муу гэлдэнгүй, дүй дүршэлөө ёhотоор хубаалдаа гэжэ анхархаар hэн.

Дээрэ дурсагдагша Хуулиин проект тушаа зууршалга-дурадхалнууд Арадай Хуралай экономическа политикын комитедтэ согсологдожо, бүрин түгэс түхэлдөө хүргэгдөөд, Гүрэнэй Дүүмын зохихо комитедэй үзэмжэдэ эльгээхэ гэhэн шиидхэбэри шагналганууудай үндэhөөр абтаа.

Г. ДАШЕЕВА,
газетын тусхай корр.

ХАРИЛСАН ХҮДЭЛhЭНЭЙ АШААР

hүүлэй жэлнүүдтэ гүрэн түрын мүнгэ hангаар гүйсэд хангажа шадахаяа болиhон ушараар илангаяа хүдөө ажахын хүндэ хүшэр байдалда орожо, колхоз, совхозууд таража, бүридэлынь ажал эрхилхэ элдэб гурим шэлэжэ, олон багахан ажахынууд боложо эхилээ hааб даа.

Мүн өөhэдөө арга тухаяа оложо шадаhан гү, али хүсэтэй предприятида дэмжэгдэhэн үсөөхэн ажахынуудаа анханайнгаа байгууламжаар үлэhэн гээшэ.

Жэшээлэн хэлэбэл, Улаан-Удын Ленинэй орденто локомотив-вагон заhабарилгын завод үнгэрэгшэ жэл Оёорой совхоздо сыр шанадаг багахан завод Италиhаа худалдан абажа үгөө юм. Тэрэ заводые италиинхид ерэжэ, өөhэдөө барижа, хүдэлхэ шанартань хүргөө.

Италиин "Хүдөөгэй эдеэ хоолой промышленность" фирмэ ЛВРЗ хоёрой хоорондохи хэлсээнэй үндэhөөр тус фирмын эзэн, сагаан эдеэнэй технологиин талаар дээдэ гарай мэргэжэлтэ господин Мион Ренато ерэжэ, ажалай бүтээсые шалгадаг байгаа.

Үнгэрэгшэ жэлэй июнь соо ерэхэдээ, сыр шанаха заводой түхеэрэлгэнүүдые тодхолго шалгаа гэбэл, сентябрь соо ерэхэдээ тус заводой хэр хүдэлжэ байhые хаража, заабари зүбшэл үгэhэн байха юм. Гадна энэ түхеэрэлгэдэнь багахан хубилалта хэхэдэ, саашадаа тараг бэрижэ, зөөхэй, тоhо, ээзгэй гаргажа болохо юм.

Энэ завод бүтээжэ үгөөд, италиинхид гар гараа барилсаад тарахагүй, саашадаашье харилсан хүдэлхэ болонхой. Юуб гэхэдэ, сыр шанахада хэрэглэгдэдэг тусхай холисонь гансал Италиhаа асарагдадаг байна. Ушар иимэhээ тэрэл холисынь таhалдаhан ушарhаа сентябрьhаа шэнэ жэл болотор заводой хүдэлөөгүй байhаниинь халагламаар.

Мион Ренатын хоёрдохиёо ерэлгэнээр тус завод дахинаа сыр шанажа эхилээ. Мүнөө халаанай туршада 230 килограмм сыр, 30-40 килограмм тоhолиг ээзгэй буйлуулагдана. Ехэнхи хубинь Улаан-Удын локомотив-вагон заhабарилгын заводой хүдэлмэришэдтэ эльгээгдэдэг. Шанарай талаар продукцинь эрхим, амтатай гэжэ магтагдадаг.

Долоон хоногой туршада 30 миллион түхэригэй продукци буйлуулагдана. Гэхэтэй хамта эндэ оройдоол гурбан эхэнэр Г. И. Иванова, Л. Ф. Саликова, В. М. Тугаринова гэгшэд мастер В. Г. Бекетовагай хүтэлбэри доро хүдэлнэ.

Энэ түхеэрэлгын түлөө 326 мянган доллар түлэгдэнхэй. Гэхэтэй хамта дүүрэн нэгэ жэл хүдэлөөд байhаа, хамай гаргашаяа харюулха хараатай юм. Май hарада Мион Ренато ерэхэдээ, үшөө тоhо иилүүлдэг түхеэрэлгэ табиха гэжэ хүлеэгдэнэ.

Т. ДАМПИЛОВ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ПРАВИТЕЛЬСТВЫН ЗАХИРАЛТА

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшын 1996 оной апрелиин 4-дэ хэhэн зүблөөнэй протоколые бэелүүлэн:

1996 оной апрелиин 15-hаа Буряад Республика руу асарагдаhан 28 градусhаа хатуу архи болон архиин зүйлнүүдые рознично наймаанай предприятинуудhаа худалдаха эгээл бага хэмжээе 1 литрынь 24 мянгата (амhартатаяа) гэжэ баталха.

Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ 28 градусhаа хатуу архи болон архиин зүйлөөр рознично наймаа хэжэ байhан бүхы субъектнүүдтэ зөөриин түхэл шэнжэhээ болон албан зурhаануудта хамаадалhаа дулдыдангүй, апрелиин 15-най байдалаар сэнгыень шэнээр табиха.

1996 оной апрелиин 15-най байдалаар 28 градусhаа хатуу архида сэнгыень хубилгаагүй организацинуудта хуулиин ёhоор яла тохогдохо.

Буряад Республикын Экономикын министерствын сэнгүүдэй талаар комитедтэ, Буряад Республикын Гүрэнэй налогой инспекцидэ, Наймаанай, шанарай болон эд хэрэглэгшэдые хамгаалха талаар Буряадай гүрэнэй худалдаа наймаанай инспекциин управленидэ энэ захиралта дүүргэлгые хинан шалгахыень даалгаха.

Июниин 16 - Россин Федерациин

Президентые һунгалтын үдэр

ГОЛ ШУХАЛА ШЭГЛЭЛНҮҮД

(Россин Федерациин Президент Б.Ельцинэй съезд дээрэ хэлэһэн үгэһөө)

Россин Федерациин Президентын һунгалтада Борис Ельциниие дэмжэхэ талаар бүхэроссин хүдэлөөнэй съезд һаяхан боложо үнгэрөө. Ороной бүхы регионуудһаа суглаһан түлөөлэгшэдөө өөрынгөө кандидадые бусадһаа үлүү бэрхэ гэжэ һунгагшадта яажа этигүүлхэб гэһэн асуудал зүбшэн хэлсээ. Б. Ельцин һунгалтынгаа урда тээхи программаяа үшөө нэгэ һарын үнгэрхэдэ соносхохоб гэжэ мэдүүлээд, съезд дээрэ үгэ хэлэхэдээ, ажал ябуулгынгаа гол шэглэлнүүдые дурдаһан байна.

—Сэхыень хэлэбэл,—гэжэ Борис Николаевич тэмдэглэбэ,—би Президент байха үедөө хэһэн юумээрээ сэдьхэлээ ханаха аргамни үгы. Бүхы хүн зоноймнай хахадынь муу байдалда ажаһууна, гансал 10 процентнь баян байдалтай болонхой.

...Хубилган шэнэдхэлгэ миин лэ үнгэргэгдэнэ бэшэ. Табан жэлэй туршада үргэлжэлэгдэжэ байһан ехэ ба хүшэр хүдэлмэри саашадаа үргэлжэлүүлэгдэхэһээ гадна тодорхой зорилгонуудба хараа шэглэлнүүдые баримталхабди: баян дэлгэр байдалтай хүн ба гэр бүлэ, сүлөөтэ общество ба үнэн зүб шэглэлтэй гүрэн, һалбаран хүгжэжэ байһан Росси.

Мүнгэнэй үнэ сэнгэй уналгые тогтоохо, валютын коридор байгуулха, ондо ондоо һанал бодолтой байха гэхэ мэтэ юумэн манай миин лэ бэелүүлхэ зорилго бэшэ. Гол зорилгомнай гэбэл, хүн ба тэрэнэй үдэр бүриин һанал бодол, тэрэнэй гэр бүлэ, тэрэнэй амгалан тэнюун ажабайдал—эдэ зүйлнүүдтэ гол анхаралаа хандуулан, ажалаа үргэлжэлүүлхэ ёһотойбди.

...Муу байдалтай хүнүүдые гүрэн хамгаалха ёһотой. Гэбэшье хүсэ ехэтэй, эдэбхи үүсхэлээр дүүрэн хүнүүд тухай бодомжолхо хэрэгтэй.

Россида үзэгдөө, харагдаагүй налогой реформо бэелүүлэгдэжэ эхилбэ. Социальна эрилтэнүүдтэ хабаатай бүхы зүйлэй мүнгэ суглуулхын хэрэг нэгэдүүлжэ, социальна ниитэ налог болохо ёһотой. Ушар иимэһээ социальна комплексые гүрэнэй зүгһөө хүтэлбэрилхэ бүхы системэ хубилгагдаха болохо.

Бүхы зөөриһөө ниитэ нэгэ налог татагдадаг болохо.

Налог тохолгын ниитэ хэмжээн доошолуулагдахаар хараалагдана.

Үйлэдбэридэ хабаадаха зорилготойгоор мүнгэ һомолдог предприятинуудта налогой талаар хүнгэлэлтэнүүдые үргэдхэхэ зорилготойбди.

...Манай национальна баялигуудые арьбадхалгые оюун бэлигтэй олзын хэрэг эрхилэгшэдэй ябуулхын түлөө оролдохо бэшэ, харин Росси гүрэнэй түлөө һанаан бодолоо зорюулдаг, Россида дуратай хүнүүдэй ябуулхын түлөө эрмэлзэхэ ёһотойбди.

Засаг баригшад шэнэ ёһоор ажаллаха дурагүй байһан дээрэһээ гүрэнэй зөөри үбэршэлхэ гэжэ эрмэлзэнэ. Тушаалаа өөрынгөө аша туһада хэрэглэдэг ябадалтай тэмсэлдэ бэрхэшээлнүүд дайралдана. Гүрэнэй алба хаагшадай олонхиинь шалгалтадабажа шадаагүйнь харамтай. Тиимэрхүү хүнүүдтэ шанга хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй.

Мүнөө гүрэнэй зургаануудай һула байһаниинь элихэнээр харагдана. Тиимэһээ би Президент байһан тула хэлэшэгүй ехэ алдуу эндүүнүүдые заһаха харюусалга өөрөө даажа абанаб.

Гүрэнэй секторэй хүдэлмэрилэгшэдтэ салин хүлһэ үгэнгүйгөөр үнжагайруулдаг ушарые дурдая. Энэ хэрэг эрид һайжаруулагдаа гээд мэдэнэт.

Пенси, гүрэнэй бэшэ һалбариин хүдэлмэрилэгшэдтэ салин хүлһыень саг болзортонь түлэхэ асуудал шиидхэлгэ ээлжээндэ табигдаад байна.

Нөөсэлгын банкнуудта байһан хүн зоной мүнгые бусааха асуудал удаа дараалан шиидхэхэ гэжэ байнабди.

Президент бүхы хэлэһэн юумээ согсолон, ажал хэрэгэй удаадахи шухала шэглэлнүүдые дурдаба:

—Экономическа ургалтын үндэһөөр үгытэй байдалтай тэмсэл;

—гэр бүлые, эхэ ба үхибүүдые хамгаалга, элүүрые хамгаалгые хүгжөөлгэ;

—соёлой, эрдэм һуралсалай, эрдэм наукын хүгжэлтэ;

—гэмтэ ябадалтай, ажалайнгаа тушаалые өөрынгөө аша туһада хэрэглэлгэтэй тэмсэл;

—хуули ёһоной реформо;

—Чечендэ эб найрамдал;

—сэрэгэй реформо;

—хилын саанахи оронуудта Россин аша туһые хамгаалга;

—СНГ-гэй хүршэ оронуудта харилсаа холбоогоо нарижуулга;

—Росси дотор граждан ёһоной эб найрамдал бэхижүүлгэ.

Үглөөдэр - Эрдэмэй үдэр

ЗАЛУУШУУЛАЙ ТООСООН

Эрдэмэй үдэртэ зорюулжа, Буряадай эрдэмэй түбэй бүхы институдуудта сессинүүд боложо үнгэрбэ. Эдэ сессинүүдэй үедэ хэдэн зуугаад элидхэлнүүд хэгдээ. Жэшээнь, Буряадай ниитын эрдэмэй институдта залуу эрдэмтэд 4 бүлэг боложо таһараад, 43 элидхэл хэһэн байна.

Бидэ хэлэ бэшэгэй секциин хүдэлмэридэ хабаадаһан байнабди. Тус секциие хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнууд И.Д. Бураев, М. И. Тулохонов гэгшэд хүтэлбэрилөө. Энэ жэлэй эрдэмэй конференциин хүдэлмэридэ гансал залуушуул хабаадаһан байна. Тэрэнь тон дэмбэрэлтэй гээшэ аабдаа. Ушар юуб гэхэдэ, имагтал залуушуул ерээдүйемнай үргэлжэлүүлхэ хүнүүд ха юм. Энэ талаар хараха болоо һаа, Буряадай ниитын эрдэмэй институдай хахадынь залуушуул юм.

Тус институдай залуу эрдэмтэ Мария Даниловна Данчинова В.Митыповэй "Долина бессмертников" гэһэн романаар тон һонирхолтой элидхэл хэһэн байна. Тэрэ үе сагуудай холбоо тухай эрдэмтэдтэ хөөрэжэ үгөө.

Буряад хэлэнэй сложно мэдүүлэлнүүдтэй Надежда Баировна Даржаева гүнзэгы удхатай элидхэл хэбэ. Залуу эрдэмтэ һүүлэй үедэ хэлэ шэнжэлгэдэ бии болоһон туйлалтануудые хэрэглэжэ, һонин нээлтэ хэхэ хэбэртэй.

Байгал шадар ажаһуудаг арадуудай аман зохёол тухай элидхэлнүүдые Елена Леонардовна Тихонова, Наталья Александровна Шаповалова гэгшэд хэбэ. Тэдэнэй элидхэлнүүд дотор манай республикада ажаһуудаг ород зоной арадай аман зохёол үргэнөөр хэрэглэгдэһэн байна.

Буряад уран зохёолшодой зохёохы зам тухай, тэдэнэй зохёолнууд тухай тон һонирхолтой элидхэлнүүдые Гүнсэмэ Бадуева, Елена Дамдинова, Агу Содномов, Мунко Миткинов гэгшэд хээ. Тэдэнэр Ц. Галановай, Ц. Галсановай, Н. Нимбуевай зохёолнуудые шэнжэлэн хараһан байна.

Залуу эрдэмтэдэй элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ тус институдай хүдэлмэрилэгшэд М.И. Тулохонов, Л. Д. Шагдаров, Б. Ж. Будаев, Ц. Ц. Бальжинимаева, Г. А. Дырхеева болон бусад хабаадаа. Мүн эндэ Намжил Нимбуевай эгэшэ Любовь Шираповна Нимбуева хабаадажа, һонирхолтой мэдээсэл хэһэн байна.

Тус институдай ондоо секцинүүдые философиин эрдэмэй докторнууд Ю. Б. Рандалов, Л. Е. Янгутов, түүхын эрдэмэй докторнууд Ш. Б. Чимитдоржиев, Б. В. Базаров, түүхын эрдэмэй кандидадууд С. В. Данилов; Д. Д. Нимаев, Ц. П. Ванчикова гэгшэд хүтэлбэрилөө.

Манай корр.

ЗУРАГДЭЭРЭ: (зүүн гараһаа) түүхын эрдэмэй кандидат Б. В. Данилов, философиин эрдэмэй доктор Л. Е. Янгутов, түүхын эрдэмэй кандидат Д. Д. Нимаев гэгшэдые харанат.

П. БАЛАГУНОВАЙ фото.

СУУТА ШЭНЖЭЛЭГШЫН ДУРАСХААЛДА

Байгша оной апрелиин 17-до буряадай элитэ эрдэмтэ байһан Пүрбэ Балданович Балданжаповай түрэһөөр 75 жэлэй ойдо зорюулагдаһан эрдэмэй конференци Буряадай эрдэмэй түбэй номой сан соо боложо үнгэрбэ.

Тус конференциие Буряадай ниитын эрдэмэй институдай директор В. Ц. Найдаков нээһэн байна.

Пүрбэ Балданович Балданжапов 1921 ондо Агын автономито округой Сагаан- Уула һууринда түрэһэн юм. Тэрэ бага наһанһаа үншэрөөшье һаа, 1941 ондо Агын дунда һургуули һайн сэгнэлтэтэйгээр дүүргэжэ шадаһан байна. Һургуулияа дүүргэхэдэнь, хайрата эжынь наһа баража, залуу хүбүүн Зугаалайн дунда һургуулида багшалжа эхилһэн түүхэтэй. Удаань 1942 ондо армида алба хэхээр абтаа һэн. Армиин һүүлээр тэрэ Зугаалайнгаа һургуулида ажалаа үргэлжэлүүлээ. П. Б. Балданжапов хамта дээрээ хорин жэл тухай саг соо багшын ажал эрхилһэн байна. Тиихэдээ тэрэ Агын округой Эрдэм һуралсалай таһагые даагшаар, Кызылэй багшанарай институдай проректорээр, Шэтын багшанарай институдай түүхын болон хэлэ бэшэгэй факультедэй деканаар хүдэлһэн юм.

Пүрбэ Балданжапов 1949 ондо Эрхүүгэй университет хүдэлжэ байгаад дүүргээд, 1953 ондо аспирантурада орожо һураһан байна. Аспирантураяа дүүргэхэдээ, залуу эрдэмтэ "Эрдэниин эрхи гээшэ түүхын баримта болоно" гэһэн темээр кандидадай диссертаци бэшээ һэн.

П. Б. Балданжапов 1959 онһоо эхилжэ, һүүлшынгээ үдэр хүрэтэр Буряадай ниитын эрдэмэй институдта хүдэлһэн намтартай. Тэрэ зүүн зүгэй, тодорхойлбол, хуушан монгол, түбэд хэлэнүүдые тон һайнаар мэдэдэг һэн. Пүрбэ Балдановичай түрэһөөр 75 жэлэй ойдо зорюулагдаһан конференцидэ олон тоото эрдэмтэд элидхэлнүүдые хэһэн байна. Тус институдай элитэ эрдэмтэд С. В. Бураева, Ю. Ж. Жабон, Ц. П. Ванчикова, В. И. Рассадин, П. Б. Коновалов, И. С. Урбанаева, Б. З. Базарова гэгшэд монгол арадуудай хэлэ, түүхэ, шажан гэхэ мэтые шэнжэлэгшэ, мэдээжэ эрдэмтэ П. Б. Балданжаповай эрдэм шэнжэлгын хүдэлмэринүүд тухай конференцидэ сугларагшадта хөөрэжэ үгэһэн байна. Пүрбэ Балданович олон арбаад жэлэй туршада Буряадай ниитын эрдэмэй институдта хүдэлхэдөө, XVIII-XIX зуун жэлнүүдтэ бэшэгдэһэн "Алтан тобшо", "Эрдэниин эрхи", "Сагаан түүхэ", "Бэлигэй шэмэг", "Зүрхэнэй толтын тайлбари" гэхэ мэтэ номуудые шэнжэлһэн байна.

П. Б. Балданжаповай түрэһөөр 75 жэлэй ойдо зорюулжа, гэр бүлынхидынь суута эрдэмтын библиотекые бүхыдэнь Буряадай ниитын эрдэмэй институдта бэлэг болгон бариба. Эрдэмтын наһан соогоо суглуулһан номууд, гар бэшэгүүд, микрофильмнүүд, фономатериалнууд ерээдүйн шэнжэлэгшэдтэ тон ехэ туһа хүргэхэнь хэлсээнгүй. Тиигэжэ хамта дээрээ 3862 материалнууд бэлэг болгон үгтэбэ гээшэ.

Энэ ехэ бэлэгэйнь түлөө Буряадай ниитын эрдэмэй институдай директор В. Ц. Найдаков тон ехэ баяр хүргөөд, Пүрбэ Балданович Балданжаповай наһанайнь хани нүхэр Дулма Дарижаповнада "Абай Гэсэр" гэһэн ном бэлэглэбэ.

Суута эрдэмтэн П. Б. Балданжапов тухай дурасхаалай халуун үгэнүүдые эрдэмэй докторнууд Г. Л. Санжиев, Д. Б. Улымжиев, Э. Г. Базарон, Д-Н. Д. Доржиев, И. Д. Бураев гэгшэд хэлэһэн байна.

Удаань Пүрбэ Балдановичта зорюулагдаһан выставкэ нээгдээ. Тэрэ выставкэ дээрэ эрдэмтын бэшэһэн номууд, статьянууд болон бусад эрдэмэй хүдэлмэринүүд, фото-зурагууд, бурханай дүрэнүүд болон бурханай номууд харуулагданхай байна.

Конференциин түгэсхэлдэ П. Б.Балданжаповай нэрэмжэтэ кабинет нээлгын баяр ёһолол болоо. Тус кабинет дотор гэр бүлынхидэйнь бэлэг үгэһэн номууд, гар бэшэгүүд, ксилографууд болон бусад материалнууд хадагалагдажа байха юм.

Д. БАЛЬЖИНИМАЕВ.

ТОЛИ

Энэ хуудаһанда:

* Үнэтэ долоон эрдэниин нэгэн
* Уран шүлэгэй долгин дээрэ

МОРИН ЭРДЭНИИЕ МАГТАЖА...

МАНАЙ УГСААТА буряад арад зон хэзээ эртээнһээ дээдэ үе сагһаа эхилжэ, мал үсхэбэрилжэ, энээнэйнгээ аша туһаар, олзо оршоор амидаржа ябаһаниинь түүхэ домогһоо, археологическа шэнжэлэлгэнүүдһээшье, арадай аман зохёолнуудһаашье харагдадаг гээшэ бээ.

Ажалша малша буряад зон "морин эрдэни" гэжэ нэрлэн, унаагаа тон ехэ, үнэтэ долоон эрдэниин тоодо оруулһан байдаг. Нээрээшье, хаража үзэхэдэ, дээдэ үеһөө эхилээд, буряад зоной ажабайдалда, амидаралда морин гээшэ айхабтар ехэ үүргэ дүүргэдэг байһаниинь элитэ.

Арадай аман үгын баялигуудай нэгэн болохо оньһон үгэнүүд соо морин эрдэниие магтаһан али олон оньһон үгэнүүд дайралдадаг гээшэб! Жэшээнь,

Холо газарые ойртуулдаг морин эрдэни,
Холын зониие танилсуулдаг басаган үри.

Ага, Хори, Хэжэнгэ болон бусадшье нютагта дээдэ үеһөө эхилээд, тусгаар һайн үүлтэрэй гүйгөөшэ хүлэг моритой айл, аймагууд хэды олон байһан гээшэб!

Агууехэ Октябриин хубисхалай урда тээ 1920-ёод онууд хүрэтэр Агын автономито округой Сагаан-Уула нютагай Бэлшэрэй-Эреэлжэ гэжэ газарта бараг шадалтай Нимын Жалсантан гэжэ нэгэ айл байгаа. Нютагтаа Нимын Холхор гэжэ алдаршаһан ха. Энэ хүн Пурбо Балданжаповай Нимын Очиржап гэжэ эжын түрэһэн дүү байгаа. Мориндо айхабтар дуратай байһан гэхэ. Хүлэг хурдан үүлтэрэй зээрдэ зүһэтэй моритой һэн гэдэг. Энэ һүрэгэй үүлтэр 1948 он хүрэтэр ябаһан даа.

Ага нютагта суудa гараһан Холхорой зээрдэнүүд тухай залуудаа дуулаһанаа һүдэнтэ нютагтаа һуудаг абамнай манда һайса хөөрэжэ үгэдэг һэн.

Нимын Холхорой гүйгөөшэнүүд тухай дуулаһан үбгэд, хүгшэд мүнөөшье Сагаан-Уула нютагта биил ёһотой.

Эрын гурбан нааданай нэгэниинь мориной урилдаан гэжэ мэдэнэбди. Морин тухай олон янзын арадай дуунууд бии. Тон ехээр эли болоһон, дэлгэрһэниинь хадаа мориной соло болоно. Нютаг нютагта олон янзын солонууддайралдадаг байна. Урилдаанда түрүүлжэ ерэһэн моридо, тэрээнэй эзэндэ зорюулжа, хурдан гүйгөөшэ мориной соло-магтаал дуулаг байһан, мүнөөшье энэ һайхан ёһо заншал үргэлжэлһөөр.

Агын автономито округто хэблэгдэдэг "Толон" газетын 1995 оной декабриин 9-нэй дугаарта Батажаргал Шагдаровай һонин статья толилогдоһон байгаа. Энэ статьягай гаршаг "Мориной соло" (үнэн болоһон ушар) гэжэ нэрэтэй һэн. Энэ статья ямар байхадаа, намайе ехээр һонирхуулһан байгааб гэхэдэ, энээн соо минии хүгшэн абын дүү болохо Дэлгэрэй Дүлзэн тухай хэлэгдэнэн байгаа. Тиимэһээ би саашадаа энэ тэмдэглэл соогоо аба, эжыһээ Дүлзэн үеэлэ тухай дуулаһанаа бэшэхэ гэжэ һанаһан байнаб.

Залуу аба Дамдинов Дарижап Дылгырович, Батуева һама Бадмаевна эжыһээ Дэлгэрэй Дүлзэн тухай яһала хөөрөө ярянуудые абын хүбүүн, басагад дуулаһан байхабди.

Надын Дэлгэр гээшэ Бурья, Дамдин, Дүлзэн гэжэ хүбүүдтэй, Зутай Бортуу гэжэ хоёр басагадтай байһан ха. Эдэ хүбүүдэйнь Дамдин гээшэнь минии хүгшэн абамни болоно. Тиихэлээрээ Дэлгэрэй Дүлзэн хадаа манай абын хүүгэдтэ үеэлэмнай болоно ха юм даа. Хүгшэн абымнай түрэһэн дүү хүбүүниинь байгаа.

Агын автономито округой аглаг һайхан һүдэнтэ нютагта, Хүндэлэн гэжэ газарта Надын Дэлгэрэй бүхы хүүгэд тоонтотой байһан гэхэ. Хүгшэн аба Дамдин 1853 ондо түрэһэн хүн. Дүлзэн үеэлэ гурбан наһаар дүү байгаа гэхэ.

Дэлгэрэй Дүлзэн уг гарбалаараа болоходоо, мохоо хутагата моотгон харганын үри һадаһан байгаа. Бага наһандаа Агын дасанда үгтэжэ, ламын һургуули хэһэн гэжэ дуулладаг һэнби. Яагаад дасанһаа хүдөө гаража, хара болоһон тухай тон эли тодо мэдэсэ аба эжын хөөрэлдөөнһөө намда һанагданагүй даа. Ямар бэ даа шалтагаан байгаал ёһотой. Дасанда һуража байха сагтаа зурхайн һургуули шудалһан гэхэ байна. Тиигээд Дэлгэрэй Дүлзэн үеэлэ хүдөө гараад, ганса бэе, гэр бүлэ болоогүй, үхибүүдгүй—иимэл хүн ябадаг байһаниинь тон эли, мэдээжэ болонхой байгаа. Айхабтар гоё һайхан хоолойтой, үгэ хүүртэ бэрхэ, хурса хэлэтэй байһан ха. Гэртээшье (абындаа), хүдөөшье гаража, зурхайгаар хүн зоной хэрэг бүтээдэг байгаа юм байна.

Хурим түрэ, найр наадан, Будалан уулын болоод лэ, ондоошье обоо тахилгын үедэ һайхан гоё хоолойтой байһандаа уригдажа, эдэ бүгэдэдэ хабаадалсадаг байһан гэхэ.

Һүдэнтэ нютагтамнай холо бэшэ оршодог Хүнхэр нютагта Сандан баянайхи гэдэг айл байһан гэдэг. Ага нютагта энэ хуниие юундэшьеб даа Сандан ноён гэдэг байгаа. Яһалал баян хүн байһан гэхэ.

Дэлгэрэй Дүлзэн гээшэ энэ Сандан ноёнтой үгээ яһала ойлголсодог байгаа ха. Дэлгэрэй Дүлзэнэй уран хурса, сэхэ үгэнүүдһээнь Сандан ноён, магад, түбэгшөөжэшье болоо аалам. Зүгөөр бэе бэеэ һайн мэдэхэ болоһон хоёр һэн гэхэ. Эдэ хоёрой нүхэсэжэ ябаха сагууд соо олон лэ энеэдэтэйшье, наадатайшье ушарнууд болодог байгаа. Нэгэтэ Будалан уулын обоогой үедэ мориной урилдаан болоо гэнэ. Холо ойрын нютагуудһаа хүн зон сугларанхай.

Хэнэй, али нютагай хүлэг гүйгөөшэ түрүүлэн ерэнэ ааб гэжэ мэдэхые хүсэһэн хүн зон хүүежэ, дүүежэ байһан үе байгаа.

Тииһээр яаһаар байтар, Сандан ноёной гүйгөөшэ түрүүлэн ерээ. Гоё һайхан хубсаһа үмдэнхэй Сандан ноён ухаа мэдээгүй гэхээр хүхюун ябана ха. Мориной урилдаанда, найр наадандa Дэлгэрэй Дүлзэн гээшэ үнэн бэеэ бэелжэ, түрүүлжэ ерэһэн Сандан ноёной хурдан хүлэгые сагаан эдеэн табагаар угтаад, хурдан мориной соло-магтаал дуудахаа ерээд байгаа.

Ёһо журамаа сахижа, хүлэг мори, мориной эзэн болохо Сандан ноёниие, бэшэ бэшэшье эндэ, иимэ ёһололдо байха зониие урдаа байлганхай, моридоо мордонхой, дүрөө дээрэ зогсожо, Дүлзэн Дэлгэрэй гээшэ һайхан хоолойгоор соло-магтаалаа эхилээ юм байна. Бурхан тахилдаа, орон дэлхэйн, обоо уулын эзэд, нютаг нугаһаа эхилээд, түрүүлэн ерэһэн хүлэг мориной шэнжэ дүрсые, шанар шадалыень, хүлэг мориной эзэндэ зорюулһан соло-магтаалаа дуудажа байхадань, Сандан ноёндо аягүй боложо болоо ха. Дүлзэн солошо гээшэ Сандан ноёниие үлүү гаратарнь магтаһан байжа болоо. Сандан ноён аалихан Дүлзэн солошондо дүтэлжэ ерээд, хэлээ һэн гэдэг: "Зай, Дүлзэн, хүрөө. Иигээд магтаалаа дүүргэжэ, найр наадаяа эхилэе".

Бараг лэ һанаатай ноён, баян хүн ябанаб гэжэ һанажа ябаһан Сандан ноёниие Дүлзэн солошо уран һайхан соло-магтаалай эди шэдеэр нэгэ багашье һаань номгодхоһон байгаа гээшэ ааб даа. Баяд, ноёдшье хүнүүд үлүү ехээр магтуулхадаа эшэхэ, улайха, гайхаха нюуртай байдаг байгаа гэжэ мэдэхээр.

Манай аба өөрынгөө абга болохо Дүлзэн Дэлгэрэй энэ мэтэ ушарнууд тухай маанадтаа хөөрэжэ, ехэл энеэдэг, хүхидэг байһан даа.

Абамнай үндэр наһатай болоод ябахадаа, поезд, автобус, трамвайн ябажа эхилхэдэнь, Дүлзэн абгынгаа зохёоһон үе дамжажа ябаһан хүлэг мориной соло-магтаал дуудажа эхилдэг бэлэй. Буряад хэлэ муу мэдэхэ пассажирнууд "ямар гоёор абатнай дууланалб" гэлсэхэ. Бидэнэр абаяа болюулха гэжэ хоригшо һэмди. Хүхэ мүнхэ тэнгэриһээ эхилээд, магтаалаа эхилэгшэ һэн даа. Арба гаран жэлэй саана хуушанай бүхы юумэн үлүүдэ, дэмыдэ тоологдодог саг байгаа ха юм даа. Мүнөө болоод байхада, эдэ соло-магтаалнуудые абынгаа амиды мэндэ энэ алтан дэлхэй дээрэ ябахадань бэшэжэ абаагүй, магнитофон дээрэ буулгаагүй байһандаа, ямар хүн ябаһанаа одоол мэдэржэ байнаб. Хэрэгтэй болохо гэжэ һанахагүйл хүн ябаһан байнабди даа. Теэд үнгэрһэн юумые бусааха аргагүй гээшэ ааб даа.

Дэлгэрэй Дүлзэн үеэлэмнай энэ мэтээр, эндэ тэндэ ябаһаар, бааргаан даа, ганса бэе хүн, наһанайнгаа хэды сагые дасан дуганда үнгэргэһэн, юугээшье мэдээгүй ябатарнь, наһан ошожол ябаа һэн бээ. Дүлзэн үеэлэ залуугаар, дүшэн хоёртой боложо ябахадаа, наһа барагаан байгаа.

Һүүлээрнь гэр бүлэ үхибүүдгүй гансахан бэе ябаһан хүндэ юун үлэһэн байлтайб даа. Наһанайнь эгээл ехэ баялиг хадаа урилдаанда түрүүлжэ ерэһэн хүлэг һайхан морин эрдэнидэ зорюулжа дуудаһан, зохёоһон соло-магтаалай текстнүүд мүнхэ дурасхаал боложо үлэһэн гээшэ ааб даа.

Энээндэнь ехэ баярламаар байдаг.

Дулма ДАРИЖАПОВА,
педагогическа эрдэмэй кандидат, доцент.

Арсалан Жамбалон

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДһЭЭ

ҮНДЭР НАһАТАНДА

Үнэншье һаа, орёо тойруу
Үльгэр шэнги ажаябадал
Үзэжэ бэеэрээ дайраад,
Үрдин гараһан ябадал...
Хоридугаар зуун жэлнүүдэй
Хохидол, бэрхэшээл дабан,
Хайра гамгүй тэмсэлнүүдэй
Хатуу сагуудые гатаалһан
Нютагай үндэр наһатан,
Намтараа һанан удхалыт,
Түүхэ домогоо хубаалдан;
Түрэл арадтаа бэлэглыт.
Жараад, далаад, наяадай,
Жама ёһые алдаагүй,
Дэлгэр һайхан сэдьхэлэй
Дээжэ-үршөөл дутаагүй,
Арад түмэн, эсэгэнэрэй
Аша, гушанарай һэшхэлдэ
Буян хэнэт боди нэрээр,
Буурал сагаан үбгэд, хүгшэд.

ЗАЛУУ НАһАНАЙ ЗОРИГ ХҮСЭН...

Залуу наһанай зориг, хүсэн
Халуун шуһан соо бүрилдөөд,
Залан зулгы, хүдэр бэеын
Хаба шадалаар эршэдээд,
Түрэл дайдын таряа хуряан,
Түмэн малай хэшэг дэлгэнэл,
Арад зоной хүсэл дуурян,
Аба эжын захяа дүүргэнэл.
Залуу наһанай зориг, хүсэн
Заяан хубидал пэжүүлбэш,
Замай хүшэр хүндые тэсэн,
Зорёод урагшаа тэгүүлнэл.
Энэрхы хүбүүд, басагад

Эжэл нүхэд эдэбхитэд:
Шүлэгшэд, дуушад, хатаршад
Шүтэһэн хэрэгтээ эзэд.
Аха хүнүүдэй үреэл хэшээн,
Ажал, байдал зохёон түбхинөөд,
Эдир хүүгэдээ үргэн дэгжээн,
Энхэ, золтой һуудаг һай мүнөө.

БЭЛИГТЭЙ НҮХЭРТЭ

Он жэлнүүдые бүридхэн
Ошоһон сагаа һанажа,
Олон юумые элидхэн,
Онсо нэгыень танижа,
Оюун бэлигэй һабагша
Олоһон байгааш нэгэтэ,
Омог баярыеш багша
Онигоо аалам тиихэдэ.
Онол аргыень шудалан
Ойлгоһон байгаа ёһотойш,
Ошо заяата шадалаа
Олондо зорюулһан бололтойш...

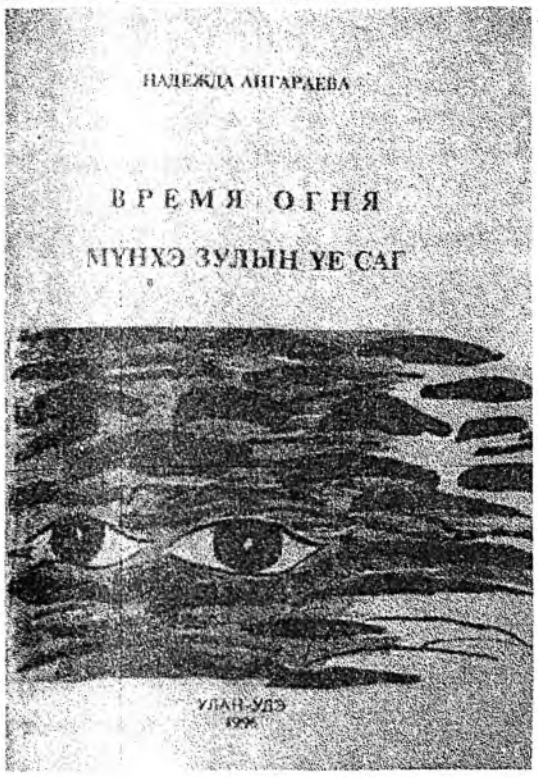

Шэнэ номтой танилсалгын үдэшэһөө

ХҮНЭЙ СЭДЬХЭЛ СЭБЭРЛЭХЭ

Тээмэндэ Улаан-Удэ хотын "Бурятия" гостиницын бизнес-клубай таһалга соо юрын бэшэ намтартай залуу эхэнэрэй, шанар хүүлэһэн удаган Надежда Ангараевагай "Мүнхэ зулын үе саг" ("Время огня") гэһэн шэнэ номтой танилсалгын баяр ёһолол үнгэргэдөө. Энэ уулзалгые Владимир Бизьяевич Саганов хүтэлбэрилһэн байна.

Эрхүүгэй областиин Баяндай нютагта тоонтотой Надежда Ангараева багадаа олон жэлдэ үбшэлһэн байна, удаань 1,5 жэлэй сааша юумэ харадаг, уридшалан хэлэдэг боложо, удаганай шанар хүүлээ гэжэ өөрынь хөөрөөнһөө мэдэбэбди. Һүүлэй үедэ өөрынгөө Багша (Бурхантай) - Юртэмсые Оройлогшо, Газарые бүтээгшэтэй уулзажа, толгой соо болбосорһон, Бурханай хэлэһэн үгэнүүдые, захяа бэшэгүүдые ном болгожо гаргаһан тухайгаа Н.В. Ангараева хөөрөөд, үглөөнэй 5 сагта Христос бурханда, Нарандэ, Газардэлхэйдэ, Байгал нагасада, Сибириин уһа мүрэнүүдэ зорюулагдаһан Маани могомүүдые уншадаг байнаб гэжэ мэдээсээ.

Журналистнууд Д. Хамаганова, Б. Дамбаринчинов (буряадаар оршуулгынь хээ) гэгшэд ехэ туһа хүргэжэ, ном барлалгада ехэ нүлөө үзүүлээ гэжэ мэдэбэбди. Энэ номой гадар дээрэхи зурагые Надежда өөрөө зураһан байна. Иимээр Багшаяа харадагаа хөөрөө. Һүүлэй үедэ тэрэ зурадаг болонхой.

Арбан хоёр бүлэгһөө бүридэһэн энэ ном Диваажан, Тама, хүнүүдые багаһаа ехэ болотор хүмүүжүүлгэ, арадай үйлын хуби заяан, бусад һонин темэнүүдээр хубаагданхай. Энэ ном соо бэшэгдэһэн Тама, Диваажан гэһэн ойлгосонууд тухай бодомжонууд һонин байна: "...Нүгшэһэнэй һүүлээр гансал Диваажан бии, багшын нэрлэһээр, Сэдьхэлэй эрхим байдал бии.

Тама гээшэ байхагүй. Хүн Газар дэлхэй дээрэ түрэхэдөө, Тамын ороной бүхы шатануудые эндээл гаталха заяатай. Имагтал Газар дэлхэй Хүнэй сэдьхэлые сэбэрлэгшэ болоно..."

Юунэй түлөө энэ дэлхэйдэ түрөөбибди, һайхан үгэ бүхэн хүниие эмшэлдэг, эхэ, эсэгын заяагаар хүүгэдынь һайн ябадаг, үхибүүдые, бусад зониие харааха, доромжолхо хэрэггүй - эдэ бүгэдэ һөөргөө бусаха, ерээдүйн 12 үедэ хүрэхэ гэжэ Надежда тайлбарилна.

Байгал далай хадаа бүхы юумые сэбэрлэгшэ, эб нэгэдэлэй гол зүрхэн гээшэ гэжэ хэлээд, ехэ үргэл мүргэл Байгалда үнгэргэгдэхэ ёһотой гэжэ баталба. Һонирхоһон зон энэ номыень худалдан абажа уншаха аргатай гэжэ дуулгая.

Энэ уулзалгада "Алан-Гуа" эблэлэй түрүүлэгшэ Э. Гармаева, журналистнууд Б. Дамбаринчинов, Д. Хамаганова, түүхэшэн В. Хамутаев, бусад зон хабаадажа, үгэ хэлээ, асуудалнуудые табяа. Надиин хани нүхэр, гэртэхиниинь эндэ хабаадаба.

Энэ дэлхэй дээрэ хүнэй бэелүүлхэ нангин үүргэ, харюусалга, уялга тухай, мүн сэдьхэлээ хайшан гэжэ сэхэ сэбэр байлгахаб, һайн һанаа бодолтой ябахаб гэһэн асуудалнууд тухай, хүүгэдээ багаһаань һайнаар хүмүүжүүлхэ тухай бодолгото болохоор бэшэһэн, хоёр хэлэн дээрэ барлагдаһан энэ номынь олоной һонирхол татана.

Б. ДОРЖИЕВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: шэнэ ном; зохёолой автор Н.В. Ангараева.
Д. АЛТАЕВАЙ фото.

ҮНЭГЭН ЗАРЯА ХОЁР

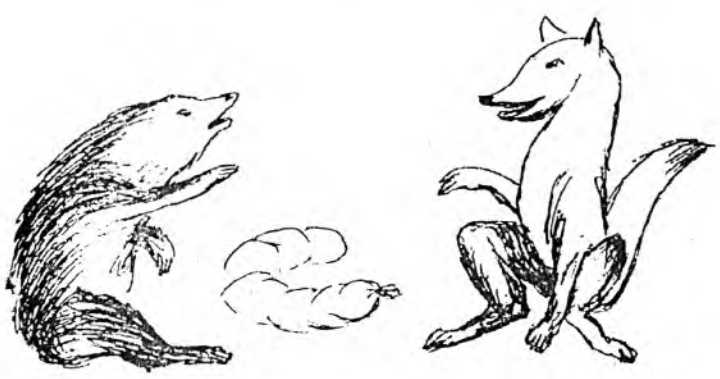

Бүри урда сагта үнэгэн заряа хоёр хэл хошо ҳараашалжа ябаһаар, гэдэһэтэй шара тоһоной тэг дундань хэбтэхые обёорбо ха. Хажуудань гүйлдэжэ ерээд, мэхэтэй үнэгэн иигэжэ хэлэбэ:

- Хэмнай аха болоноб, тэрэмнай абаг. Эртэ урда сагта газар түбиин галай гуламтын шэнээн байхада, минии эжын намайгаа бүүбэйлжэ, дуулажа байха үедэ һэн ха, - гэжэ үнэгэнэй эхилхэлээр:

- Би тэрэ сагта бүдүүн болоһон, залуу байгааб, ши тиихэдэ минии дүүтэй адли байгааш, - гэжэ сэсэн заряа хэлэбэ.

Мэхэтэй үнэгэн хэлэхэ үгөө олонгүй торожо: "Тиимэ болобол, та минии ахатай адли байнат. Энэ гэдэһэтэй тоһон танай болог", - гээд, ошоо һэн гэхэ.

С. БАХЛАЕВ.

Угсаатанайнгаа заншалһаа һабагша татан

ТҮРЭЛХИДЭЙ ҮДЭР

Улаан үндэгэнэй һайндэр гэхэ гү, али Христосой пасха Буряад орондомнай боложо үнгэрбэ. Зүгөөр энэ удаа тус һайндэрэй удха шанар тухай хөөрэхэ зорилго урдаа табибагүйб. Үндэһэн арадайнгаа абажа ябаһан заншалай һайханиие жэшээлэн дурдабал, ехэ нүгэл болохогүй ха гэжэ шэбшэбэб.

Энэ һайндэрэй удаа арбадахи үдэрынь, гарагай гурбанда түрэлхидэй үдэр боложо, ородуудай гэхэ гү, али христосой шажанда мүргэдэг зон бултадаа шахуу үхэһэд ошожо, наһа барахан түрэлхидтөө венок, сэсэг табидаг, һанадаг, шаналдаг гээшэ.

Тэрээнһээ урда хорёо, хүшөөень шэнэлдэг, шэрдэдэг ааб даа. Ородуудаймнай онсо һайн талань энэ гэжэ багахан атаархалшье түрэхөөр бологшо. Юуб гэхэдэ, эхэ эсэгынгээ, дүтэ түрэлхидэйнгөө наһа барахан хойно иигэжэ анхарха, оролдохо гээшые буруушааха хэншье байхагүй.

Энэ гурим ород яһатанай, лаблабал, хэрээһэн шажантанай доро дороо абажа ябаһан үндэһэтэнэй заншал гэхэдэ, алдуу болохогүй. Шажаниие гүрэнһөө амяарлаһан хуушан СССР-эй байха үедэ тиимэшье дэмжэлгэтэй байһаниинь мэдэгдээгүй, гэбэшье уг үндэһээ мэдэхэгүй интернациональна шэнжэтэй анги бии болгохо үедэнь таһаршагүй мүнөө болотор байһаниинь һайшаалтай гээшэ ааб даа.

Теэд гайхалтай юумэ ехэ үгы гээшэ ха. Миисгэйе хэдышье һайнаар холлуулаа һаа, хулгана харабал, намнахал байха гэжэ һанамаар. Тиихэдэ хүн бүрэд, угайнгаа заншал мартаха гээшые юугээр жэшэлтэйб?!

Улаан-Удын Ленинэй нэрэмжэтэ локомотив-вагон заһабарилгын заводто хүдэлжэ байха үеынгөө нэгэ ушар дурдаһууб.

Үдын хоол бариха үедэ түрэлхидэй үдэртэ венок олохо асуудал бригадымнай бүхы ородуудай һанаа зобоонхой, хэниие таниха, хаанаһаа үнэгүйгөөр абаха тухай хөөрэлдэжэ, дарья табилдана. Тэрэ бригадын ганса буряад би энэ хөөрэлдөөндэнь оролсонгүй, хажуудань аниргүй һуугаал һаабзаб.

- Буряадууд эхэ, эсэгынгээ наһа барахада абаашажа булаад лэ дүүрээ. Һонин зон, - гэжэ намайе дайрангаа нэгэниинь хэлэбэ.

Эхэ, эсэгэнэрнай манай амидыдамнай үргэгты, харууһалагты, үхэһэн бэеыемнай гаргажа нохойдошье хаяа һаатнай, мэдэхэ бэшэбди гэдэг. Амидыдань үргөөгүй аад, үхэһэнь хойнонь хорёо, хүшөөень гоёоһоной хэрэг бии гү? - гэжэ бинь һөөргэдэбэб. Тэдэнэймнай дууниинь замхажа, намтай арсалдаһаншье юумэгүй, һубарилдаһаар ажалдаа гарашоо бэлэй.

Ямаршье шажанайхид һүнэһэн бии гэжэ этигэдэг гээшэ. Буддын шажанда һүзэглэдэг зүүнэй буряадуудай һанаһаар хадаа һүнэһэн мүнхэ, үхэхэ, түрэхэ байгаалиин жама ёһо, үхэхэдэ һүнэһэн бэеэ орхёод, эхэ эсэгэмнай үхи хүбүүднай боложо дахинаа түрэнэ, тэдэниие гомодхооходо эхэ, эсэгэеэ гомодхооһонтой адли нүгэл: Амиды амитаниие, нохой, шумуулшье һаань зобоохо, туляаха ёһогүй гэдэг гээшэ.

Тиимэһээл үсөөхэн тоото буряад арад үхи хүбүүдээ үлүүсэ ехээр энхэрдэг ха даа. Хайшан гэжэ дунда һургуули дүүргүүлхэм гээшэб гэхэ. Саашань училищи, техникум, институт гэхэшэлэн ородохо. Аша, зээнэрэйнгээ баабай, эжы болоторнь үргэлсэхэ. Тииһэнэйнгээ ашаар наһанайнгаа эсэстэ үргүүлдэг тула наһатайшуулнай хамтын байрада үсөөн хүн ородог гэжэ багаламаар.

- Техническэ мэргэжэл олохо училищи дүүргүүлээл һаа энээниие ябуулха һэм. Байрамнай бага аад, һамганаараа унтахадамни шагнажа хэбтэнэ, - гэжэ нэгэ нүхэрэй түрэһэн үриһөө хашаран хэлэһэниинь эли һанагдадаг. Иимэл хандасатай хадань ородой үхибүүд ажабайдалай харюусалга эртээнһээ даадаг байжа болоо.

Тиигэжэл "һөөргөө харангүй, һүрэгтөө ниилэнгүй ошожо, хаанаб даа, Владивостогто гү, али Сагаан далайн эрьедэ ошожо, өөрын "уургай түхеэрдэг" ааб даа.

- Тэндэ сэбэрхэн басагатай хүм. Табигдахадаал ошожо гэрлэхэб гээд халаанһаа фото-зураг гаргажа харуулха. Эхээ, эсэгээ дурдахыень юрэ дуулахагүйш. Шархаташахадаал мама гээд унахал даа, - гэжэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай сэрэгтэ ябаһан Халзан Дондог үбгэнэй хөөрэжэ байхыень һанадагби.

Эдэ асуудалнуудаар тэрэ яһатан муу, энэнь һайн гэжэ шэнжэлхэ, шүүмжэлхэеэ һананагүйб. Дайша монголой таһардаһан хадаа юм гү, урайни сагай хүнүүд "эрэ хүн гэртэ түрэхэ, хээрэ үхэхэ ёһотой юм" гэдэг байһан шуу. Хазаар морёор Ази, Европые илгадгүй дабшаһан монголшуудай уг залгамжалагшадай "буруугай бэлшээриһээ гаража үзөөгүй" заримашуулаа галхааха, голохонь буруу бэшэл юм бэзэ.

Нютаг ороннһоо холо ябаһан буряад хүн ядажа ябана гэжэ дуулаашьегүйб. Тиигэбэшье нютагаа орхижо, гараһан зомнай үсөөхэн байдаг. Эхэ, эсэгынгээ энхэрэл үзэжэ, үхи хүүгэдэйнгээ анхарал хаража, тоонто нютагайнгаа татаса мэдэжэ ябаха гээшэ таһалдалгүй жаргал бэшэ гү, нүхэд.

Бултал "мэдэхэбди, хүнһээ асуухагүйбди" гэхэл зон бэзэбди. Зүгөөр зоболон үзөөгүй хүн жаргал мэдэхэгүй, сэгнэхэгүй гэлсэдэг. Тэрэнь зүйтэйшье байжа болохо. Гэбэшье хүн хүнэй ухааннаал юм бэзэ даа.

Бодоод үзэхэдэ, нээрээшье, үбдэжэ, үхэлэй аманда ерэшэһэн хүн өөрыгөө хороожо байдаггүй, амиды мяханайнгаа һагшуур болотор һэрхюулжэ, үдэр хоногоор ами наһаяа утадхахын түлөө ёһотойл баатаршалга харуулдаг бэшэ гү? Ажамидарал гээшые сэгнээгүй, элүүр энхэ, жаргалаа багтаажа ядаһан хүн лэ зүрхэлдэг гэжэ һанагшаб.

Хэнэй зүб, хэнэй буруу байһые арадаймнай оюун ухаан, агуу ажабайдалнай шүүнэ, сэгнэнэ бэзэ. Эхэ, эсэгэ болон хубилан түрэжэл байдаг Эхэ зургаан зүйл хамаг амитанай туһын тулада амиды ябаһан хүн бүхэн хубитаяа оруулжа, энэрхы һайхан сэдьхэлтэй ябахамнай болтогой!

Т. НИМБУЕВ.

Байгал шадарай нютагуудта

МАРТАГДАШАГҮЙ ҮДЭРНҮҮД

Новосибирскэ областиин Бердск хото шадар оршодог "Юбилейный" лагерьта Сибириин эдир бэшээшэдэй слёт үнгэрөө.

Манай "Буряадай залуушуул" гэһэн эдир бэшэгшэдэй бүлгэмэй гэшүүд Зина Банзаракцаева, Андрей Раднаев, Маша Майстренко, Ксения Крыгина, Кондрат Сандаков гэгшэд тус слёдто хабаадалсаба.

Эдир бэшэгшэдэй дунда 5 үдэрэй туршада эл дэб һонирхолтой уулзалганууд, конкурснууд үнгэргэгдөө. Тэдэниие хүтэлбэрилэгшэд "Эдир бэшэгшэдэй һургуули: методико ба эмхидхэл" гэһэн тусхай семинарта дүй дүршэлөө хубаалдаа.

Сибириин хүүгэдэй хэблэлэй эблэл байгуулагдаха тухай декларацы бэшээд, 26 хүтэлбэрилэгшэ тэрээн доро гараа табиба.

Мүн лэ эдэ үдэрнүүдтэ манай эдир бэшэгшэд Шэтын "Чадо", Новосибирскын "Компот", "Телескоп", "Пятница" гэхэ мэтэ газетын, телевидениин эдир зохёолшодтой танилсажа, һонинуудаа, дүршэлөө хубаалдаба.

Зина Банзаракцаева тус слёдто эдэбхитэйгээр конкурснуудта хабаадаһанай түлөө шан - гарай час бэлэгтэ хүртөө.

Л. ДОРЖИЕВА.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: эдир бэшээшэд Новосибирскдэ.

Авторай фото.

ВЕТЕРАНДА - СЭРЭГШЫН ШАГНАЛ

90 наһа хүрэһэн дайнай болон ажалай ветеран Герасим Павлович Рассадин Дээдэ-Тайлса тосхондо ажаһуудаг. Дайнай дүүрэһээр 50 жэлэй үнгэрһэн хойно "Шэн зоригой түлөө" медаль ветеранда һаяхан барюулагдаба.

Хориин аймагай военком Б. Б. Лхасаранов эрэлхэг зоригтой сэрэгшэдэ үндэр шагналыень барюулаад, үнэн зүрхэнэй халуун баяр хүргэбэ. Нютагайхидынь, түрэл гаралынь үбгэжөөлые хани халуунаар амаршалаа, бэлэг сэлэг барюулаа.

Герасим Павлович Татьяна Галактионовна нүхэртэйгөө 3 үринэрөө хүл дээрэнь гаргаа, мүнөө 7 гушанартай болонхой.

"Удинская новь" һонинһоо абтаба.

Сэлэнгын һонин

СЭДЬХЭЛЭЭ ХАНАНГИ

Новоселенгинскын больницада шэнээр баригдаһан залгалаа байшан һаяхан нээгдэбэ. Эндэ нэгэ доро 25 үбшэнтэн бэеэ аргалуулха юм. Палата бүхэндэ - хүйтэн уһан, нюур гараа угааха раковина табигданхай.

Дайнай болон ажалай ветерануудта тусхай палата түхеэрэгдээ. Тэндэнь телевизор, холодильник, зөөлэн мебель табигданхай. Эндэ эмшэлгэдэ орохон түрүүшын наһажаал зон ехэл сэдьхэлээ хананги байгаа һэн.

Тус байшан аймагай бюджедэй мүнгоор баригдаа. Ойрын Бургаастай, Поворот нютагуудай зон мүн лэ энэ больницада бэеэ эмшэлүүлхэ аргатай болобо.

ЯДАРҺАН ХҮҮГЭДТЭ ТУҺАЛНА

Гусиноозёрск хотодо ажаһуудаг тон ядаруу, байдалтай гэр бүлэнүүдэй 15 үринэрые тэдхэхэ уялга Сэлэнгын аймагай үнэн алдарта һүмын дэргэдэхи һүзэгтэнэй бүлгэм бэе дээрээ даажа абаба. Тэдэнэрэй ашаар хүүгэд үдэр бүри түлөөһэгүй халуун үдэ н хоол барина. Үнгэрһэн жэлэй туршада тус һүмэдэ 2000 дахин иимэ үдын хоол эмхидхэгдээ һэн. Буянтай энэ хэрэг үйлэдэһэн, олзын хэрэг эрхилэлгын предприятинууд - "Уряал", "Байгал", "Уголёк", "Искра", "Гусиноозёрскуголь" гэһэн худалдаа наймаанай байшан болон бусад.

Энээнһээ гадна һүзэгтэйшүүл зобоһон, зүдэрһэн хүүгэдтэ гутал, хубсаһа хунар асаржа үгэдэг. Амаралтын үдэрнүүдтэ хүүгэд церковно-приходской һургуулида ябадаг. Тэндэ үнэн алдарта шажанай түүхэ шудалдаг болонхой.

МАНАЙ КОРР.

Эдэ үдэрнүүдтэ Загарайн районой Новоильинскын агротехническэ лицейдэ сальмонеллёз үбшэн тараба. 11 хүн Шэнэ-Бэрээнэй больницада ороо. Хэдэн хүн энэ үбшэндэ нэрбүүлээд, бараг һалаа. Сальмонеллёз үбшөөр ехэ наһанай зон үбшэлөө. Энэ болохон ушарай шалтагаануудые элирүүлхэ шалгалта үнгэргэгдэнэ.

Байгша ондо сальмонеллёз үбшэн түрүүшынхеэ үзэгдэбэ

ТҮРҮҮШЫНХЕЭ ҮЗЭГДЭБЭ

гэжэ Буряад Республикын Госсанэпиднадзорой түб мэдээсэнэ.

Иимэ үбшөөр үбдэхэ хэдэн эрхэ нүхэсэл байдаг. Гол түлэб энэ үбшэн эдеэ хоолой зүйлнүүдээр дамжан халдадаг, мүн ажаһуудалай, харилсаанай эрхэ байдалһаа уламжалан дэлгэрдэг.

Гэдэһэ доторой элдэб үбшэнгүудые сараха хэмжээнүүд сальмонеллёз үбшэнһөө һэргылгэдэ хабаатай. Эдеэ хоолой зүйлнүүдые болбосоруулжа, илангаяа овощ болон фруктнуудые һайнаар угаажа эдихэ хэрэгтэй. Эдеэлхынгээ урда тээ заабол гараа угааха гэдэгые бү мартаял!

МАНАЙ КОРР.

Ажаглалта

"АЛАН-ГУА" ЮУНДЭ НЮУР ХАРАНАБ?

Улаан-Удэ хотын эхэнэрнүүдэй эдэбхитэдэй үүсхэлээр "Алан-Гуа" гэжэ нэгэдэл бии болгогдохонь гээд олондо мэдээсэл тараадаг эмхинүүдһээ дуулаһан байхат. "Эхэнэрнүүдэй холбоон" гэһэн нэгэдэлэй бүридэлдэ орожо шупгашангүй, түлэб буряад ёһо заншалаа баримталха үүргэтэй "Алан-Гуагай" ябуулдаг байһан зарим тэды алхамууд олоной зүгһөө, илангаяа эхэнэрнүүдэй, дэмжэгдэдэг, һайшаагдадаг болошье һэн гээд тэмдэглэхэдэ, алдуу болохогүй ха. Жэшээлхэдэ, тэрэ үедэ Буряад Республикын соёлой габьяата байһан (мүнөө Россин соёлой габьяата худэлмэрилэгшэ) Валентина Дамбуевнагай ойн баярай удэшэдэ ерэһэн "Алан-Гуагай" түлөөлэгшэд олондо нюураа харуулжа, юбилярые гарай бэлэгтэйхэнээр халуунаар амаршалаа бэлэйл. Тэрэ һайн һайхан ёһо заншалаа саашань үргэлжэлүүлхэшье, үргэлжэлүүлжэшье байгаа юм гээбы гэһэмнай, хари...

Һая Х. Намсараевай нэрэмжэтэ буряад драмын театрай коллектив эгээл үндэр наһатай болохон артистынгаа ойн баярые үргэнөөр тэмдэглэбэ. Тэрэнь хэн гээшэб гэхэдэ, Буряад Республикын габьяата артистка Сэндэмэ Санжиевна Гончикова болоно. Энэ нүхэрэй түрэһөөр 80 жэлэй, зохёохы ажал ябуулгынь 65 жэлэй ойн баяр тудажа ерээ бшуу.

Республикымнай Соёлой министерствээр, ВАРК-аар болон Арадай Хуралаар дэмжэгдэһэн энэ үйлэ хэрэг хадаа онсохон байһандаа ондоохоноор хүлеэгдэн абтаа, абтаха ёһотойшье байгаа. Онсонь юун бэ гэхэдэ, ная хүрэһэн эхэнэр артистын тайзан дээрэ наадажа байхые хэзээ хараа һэмта? Сэндэмэ Санжиевна тэрэ удэшэ Россин Федерациин габьяата артист Георгий Бутухановтай, Буряад Республикын арадай артист Баатар Цыбеновтэй урдань хамта наадаһан рольнуудаа гүйсэдхэжэ, олоороо сугларһан харагшадаа, театрта дуратайшуулаа дахин дахин бахархуулһан байха юм. Тэрэ баяр ёһололой оршон байдалай гэршэ байһан хүнүүд, юбилярые амаршалагшад буряад драмын театрай мүнөөдэрэй эхэнэр "ододой" 80 наһа хүрөөд, Сэндэмэ Санжиевна Гончикова шэнги хүнгэн сарюун ябахыень үреэжэл байгаа һэй.

Гэхэ зуура үндэр наһатын үхибүүд, аша, зээнэр мэтэ мүнөө үеын залуу һүрэг, С. Гончиковатай тайзан дээрэ халташье һаа наадаһан дунда үеын залуушуул - булгадаа талархалаа харуулжа, габьяата артисткые хүндэлэн ёһолһон байна.

Тиин гэһээ эхэнэрнүүдэй "Алан-Гуа" эблэлэй түлөөлэгшэд (президентнь Энгельсина Гармаева) иимэ һонин, гүнзэгы удха шанартай үйлэ хэрэгые обёороншьегүй, анхараншьегүй гараһан байна бшуу. Олоной ябадаг газарнуудта томоор бэшэгдэһэн соносхолнууд үлгөөтэй байгаа бэлэй. Обёорогдонгүй байха аргагүй юм лэ. Тиимэһээ анхараагүй гээшэнь, эндэ таарахань ха. Ная хүрэһэн хүгшэниие амаршалаад яахамнайб даа гэжэ һанаа һаа, ёһотой нюур харалга болоно бэшэ гээшэ гү?

В. ТОГТОХОЕВА.

ИРЯГУУ ҺАЙХАН ХҮГЖЭМДОРО

"Наранай туяа", "Уянга" гэһэн конкурснууд һаяхан Хэжэнгэдэ үнгэрбэ. Загаһатын, Хүртэйн, Могсохоной, Худанай, Ородой-Адагай, Ородой, Ушхайтын ба Хэжэнгын һургуулинуудай бэлигтэйшүүл конкурснуудта хабаадаа.

"Уянга" гэһэн хатарай конкурсдо Хэжэнгын 1-дэхи һургуулиин "Наран залаа" ансамблиинхид "Баяр", "Хонхо сэсэг" болон бусад хатар гүйсэдхэжэ, олоной һайшаалда хүртэбэ. Эдэ хатар бэлдэһэн багша Вера Дашиевна Спасова грамотаар шагнагдаа. Э. Д. Шойдоковагай һурагшадай гүйсэдхэһэн вьетнам, казах яһатанай хатар, хаб загаһадай хатар (хүтэлбэрилэгшэнь В. Гилязов) нэрьемэ альга ташалгаар угтагдаа. Бэлигтэй хүтэлбэрилэгшэдэй һурагшад хатарай конкурсын лауреадууд боложо, магнитофон, час бэлэгүүдтэ хүртөө.

Хатарнууд соохоо, минии һанахада, эгээл гоёнь Латино-Америкын арадуудай "Самба" хатар байгаа. 11-дэхи классай һурагша Баяр Цыбикжапов 9-дэхи классай һурагша Алиса Эрдынеева хоёр тэрэ хатарые урма зоригтойгоор харуулаа.

"Наранай туяа" гэһэн дуушадай конкурсдо "Наран" гэжэ дуу гүйсэдхэһэн интернат һургуулиин Дарима Дамбаева, Хэжэнгын 1-дэхи һургуулиин 6-дахи классай һурагша Света Иванова Татьяна Овсиенкын дууладаг "Һургуулиин хаһа" гэһэн дуу гүйсэдхэжэ, лицейн 3-дахи классай һурагша Сэлмэг Дамбаринчинова Р. Д. Бурхиевай "Минии дуран" гэһэн дуу дуулаад, лауреат боложо тодороо.

Ородой-Адагай зургаа наһатай хүбүүн Дэлэг Гармаханов, эгэшэ, дүү Жамьянованууд (Могсохон), лицейн һурагша Сэсэгма Жалсанова гэгшэд дипломантнууд болобо.

Хэжэнгын 1-дэхи дунда һургуулиин Аюр Бурхиев, Наташа Нимацыренова, Сарана Дашиева, Саша Хантаев болон Эдик Цымпилов, Ородой һургуулиин гурбан басагад англи хэлэн дээрэ "Подлодка" гэжэ дуу гүйсэдхөөд, тусхай шангуудта хүртөө.

Конкурсын түгэсхэлдэ Дунда-Худанай һургуулиин хүдэлмэрилэгшэ Янжал-Һама Санжижапова өөрынгөө зохёоһон "Наранай туяа" гэжэ дуугаа үхибүүдтэй хамта дуулаа һэн. Энэ дуунайнь үгыень Будажапова Нина Цырендоржиевна бэшэһэн байгаа. Олон жэлдэ Могсохоной һургуулида багшаар ажаллаад, мүнөө наһанайнгаа амаралтада гаранхай. Энэ дууень аймагай "Наранай туяа" конкурсын гимн болгохо тухай хөөрэлдэбэ.

Б. ДУГЛАРОВ.

ҮҮДЭЕЭ СЭЛИНХЭЙ

Акционернэ "Мотом" бүлгэмэй мэдэлэй "Супер-маркет-2" гэжэ нэрэтэй магазин үнгэрһэн неделиин субботын үдэр хотын зондо, мүн эндэ ерэһэн айлшадта үүдээ үргэнөөр сэлибэ. Магазинай байшангай тэн хахад хубиин үшөө бэлэн болгогдоогүй дээрэһээнь гансал эдеэ хоолой зүйлнүүдые наймаалха таһагынь хүдэлжэ эхилһэн байна.

Эндэ наймаанда табигдаагүй юумэн гэжэ одоол үгы даа. Магазин ерэһэн улад тусхай бэлдэгдэһэн түмэр гүрэмэл корзина абажа, дуратай продуктнуудые өөрөө шэлэхэ аргатай юм.

Магазинай үүдэнүүдтэнь, мүн кассануудайнь хажууда аюулгүйе сахиха албанай тусхай формотой хубсаһа үмдэнхэй залуу хүбүүд эндэ ерэһэн хүн-үүдые хайшаа, ямар үүдээр орохыень, гартаа барижа ябаһан юумэнүүдээ хаана табихыень заажа, хэлэжэ үгэнэд. Юрэдөөл, юумэниинь хуу гуримтай, тагууд дээгүүр табяатай элдэб янзын продуктнууд нилээд элбэг...

Эдеэ хоолой зүйл бүхэниинь амяарлагдан табигданхай, тэрээн бүридэнь залуу наймаалагшад - басагад, хүбүүд юу худалдажа абахыень дурадхана, зууршалжа үгэнэ. Эндэ одоол үгы юумэн үгы хэбэртэй. Элдэб янзын сортнуудай колбасанууд, хатуу сыр, сагаан талхаар баригдаһан хилээмэнэй зүйлнүүд, печени, конфетэнүүд, багсалаатай загаһанай зүйлнүүд, олон янзын архи, һэрюун ундан, компот болон варенинүүд, тамхи болон бусад зүйлнүүд тагууд дээрэ гү, али томо гэгшын хайрсагууд соо гоё һайханаар ябталагдан табяатай хүнүүдэй нюдэ хужарлуулна. Зүгөөр тэдэнэй үнэ сэнгүүдынь нилээд гашуубтар. Юундэб гэхэдэ, эдэ продуктнуудай ехэнхи хубиньхариин гүрэндэ үйлэдбэрилэгдэһэн гэжэ эртээнһээ мэдүүлхээр.

Энэ магазин Бабушкинай үйлсын 5-дахи гэртэ оршодог. Үглөөнэй 9 часаа үдэшын 10 час болотор тэрэнэй хүдэлдэг байһыень уншагшадтаа һануулая.

Д. ДОНДОКОВ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: "Мотомой" супер-маркет гэжэ шэнэ магазинай ахалагша наймаалагша Г. П. Жилина; залуу наймаалагшад Оксана Раднаева болон Иван Думцов гэгшэд юумэ худалдахаяа абагшадта эдеэ хоолой зүйлнүүдые харуулжа байна.

Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

НАЛОГОЙ АЛБАНАЙ НЮДЭН ХУРСА

Байгша оной январь-февраль һарануудай хугасаа соо Буряад ороной налог түлэгшэдһөө гүрэнэй жасада 200-гаад миллиард түхэриг ороһон байна. Тэрэнэй 40,5 миллиардынь федеральна бюджедтэ оруулагдаа, 154 миллиардһаа үлүү мүнгэн нютагай бюджедтэ үлөөгдөө. Налогой полициин ба налогой инспекциин федеральна зургаануудсаниитарно-эпидемиологическа хинагшадтай, дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудтай, эд хэрэглэгшэдые, продукци үйлэдбэрилэгшэдые хамгаалха албантай, тамуужантай ба нютагай оһэдынгоо хүтэлбэрилхэ захиргаануудтай суг хамта хосорондоо харилсан хүдэлжэ, налогой хуули сахиха хэрэгые шалгаһан байха юм.

Шалгагдаһан фирмэнүүдэй гурбанай нэгэ хубинь налогой хуули зорюута эбдэдэг гэжэ налогой хуули эбдэһэн бодото хэрэг гэршэлжэ үгэнэ. Жэшээлхэдэ, үнгэрһэн жэлдэ налогой эмхинүүд харюусалгата аяар 4579 шоурнуудта яла тохожо, захиргаанай харюусалгада баадхажа хабаадуулаа. Банкнуудта тоосооной счёдуудые хэхэ банкын операци 2482 дахин болюулагдаһан байгаа. Шалгалтын 172 материалаар хэмжээ абахыень сүүдүүдтэ ба хуули сахидаг зургаануудта хэрэгүүд ябуулагдаа.

Наймаанай болон худалдан абалгын эмхинүүд налогой хуули эгээл ехээр эбдэдэгээрээ "түрүүлжэ" ябана.

Буряад ороной хүндэтэ эрхэтэд! Найдабаритай телефонуудай номернуудыень таанарта дуулгахамнай. Буряад Республикын Налогой полициин федеральна албанай управлени - 6-34-64, Буряад Республикын Налогой гүрэнэй инспекци - 6-07-41. Хуулиин урда танай эрхэтэдэй уялгада найданабди. Налогой хуули эбдэһэн ябадалтай дайралдаа гээшэ һаа, телефонуудай эдэ номернуудаар хэншье хонходохо эрхэтэй юм. Россин Федерациин Правительствын абаһан Хуулиин ёһоор дуулгаһан хүнүүд гүрэнэй жасада ороһон мүнгэнһөө 10 процентыень абаха эрхэтэй байна гэшүү.

Л. ДОРЖИЕВ.

ОЛОНОЙ ҺОНОРТО - ОКРУГОЙ ҺОНИН

Аймагай болон округой газетэнүүд мүнөө үедэ эгээл хямда сэнныэй захилай хэблэл болоод байна. Округой ажабайдал тухай дэлгэрэнгыгээр хоорэхэһөө гадна, гүрэн түрынгоо һонинуудые тобшохоноор дурадхадаг юм. Радио, телевиденийн программануудые хэблэхэдэ, уншагшадта мүн лэ һайшаагдана.

1954 онһоо гарадаг "Усть-Ордын үнэн" газетэ ажабайдалай бүхы талануудай хубилалта, гүн ухаанай, сойлой хүгжэлтэ харуулдаг заншалтай юм.

- Һүүлэй үедэ округто хаа хаагуур буряад газетэ эдэбхитэйгээр захидаг болонхой. Жэшээлбэл, Оһын аймагай Үбэсын дунда һургуулида буряад хэлээ гүнзэгыгөөр шудалжа эхилэнхэй, тэндэ түрэл соёлойнгоо хүгжэлтэдэ анхаралаа ехэ хандуулдаг юм. Тиимэһээ "Буряад үнэн", "Усть-Ордын үнэн" газетэнүүд багшанарта ба һурагшадта ехэ туһалдаг. Гадна Усть-Ордын округ Ойхоной аймагтай хани харилсаагаа бэхижүүлнэ. Округой артистнар Ойхоной нютагуудта хүрэжэ, концерт наадаяа бэлэглэдэг, олоной һайшаалда хүртэдэг юм. Энэ ушараар, магад, мүнөө жэл Ойхоной аймагһаа "Усть-Ордын үнэн" газетэ 8 хүн захяа гэжэ һанагдана. Хүтиин дайда гэгдэдэг Ангарск хотын хажууда оршодог Одинск нютаг буряадайнгаа найр наада - Сагаалганшие, Сурхарбаншие заншалта ёһоор тэмдэглэдэг юм. Тэндэһээ арбан хүн округой газетэдэ захил хээ, - гэжэ "Усть-Ордын үнэн" газетын редактор Б. И. Ентаев хэлээ һэн.

Шэнэ жэлэй, Мартын 8-най, бусад ехэ һайндэрнүүдэй газетын дугааринууд һайхан үнгэтэ зурагаар шэмэглэгдэдэг, һонирхолтой материалнууд толилогдодог юм. Округой һонинууд богони мүрөөр үгтэдэг, һурагшадай зохёолнууд, шүлэгүүд саг үргэлжэ гарадаг болонхой. Округой буряад хэлэнэй багшанарта туһатай методическа заабаринууд газетын хуудаһануудта хэблэгдэдэг юм.

- Округой буряад угсаатан, түрэл дайдаһаа холо ажаһуудаг нютагайхид манай газетые захижа, округой ажабайдалаар һонирхохо бээ, - гэжэ Валерий Инхиреевич найдана.

Е. ПЫБЕНОВА.

ДОРО ДОХИН АМАРШАЛНАБДИ

(Зураглал)

- **УЛАНАЙ** долоон жэлэй hургуули дүүргээд байхадамни, эсэгэмнай намайе Баргажанай дунда hургуулида оруулаа hэн. Тиихэдэ долоон класс дүүргэhэн тус hургуулиин hурагшад дунда hургуулида hуралсажа гарахын тула эхэ, эсэгынгээ оролдолгоор иишэ тиишээ ошодог байгаабди. Намтай суг hурахан зарим хүбүүд, басагад Баян-Голой, Хурамхаанай дунда hургуулида hуралсалаа үргэлжэлүүлhэн гээшэ, - гэжэ Мар'ия Цыремпиловна тэрэ үнгэрhэн сагаа дурсан, дурсан, hонирхолтойгоор хөөрэнэ.

Мария Цыдыпова дунда hургуули дүүргээд байхадаа, саашадаа хэн болохо дуратайгаа эхэ, эсэгэтээ хөөрэлдэжэ, ород хэлэ шудалха гэжэ шиидэhэн байгаа. Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институт дүүргэжэ, залуу багшанар хэн хэнэйнгээ хааша, али аймаг, хотодо хүдэлхэ болоhоор hонирхожо, шаг шуурятайгаар бэе бэеэ амаршалан, ажалай арюун замда гараа hэн.

Багшын дипломтой болоhон Мария Цыдыпова Хориин аймагай Үдын дунда hургуулида багшалхаар заагдаhанаа, хөөрэлдөөнэй болоходо мэдэбэ. "Яаха гээшэб! танигдаагүй нютаг hуурин, хүн зон"... гэhэн бодолдо абтанхай, тоонто нютагаа ерэжэ, эхэ, эсэгэдээ хэлээ hааб даа.

- Залуу хүн хаанашье хүдэлхэдөө, аха наhатайшуулаа дахан, хүдэлмэри хэжэ hурадаг. Зай, басаган багшын дипломтой болоhон хойноо эмээнhээ айнгүй, ошохо гэhэн hургуулидань ошожо, хүдэлхэ болобош. Тэндээ багшалhаар байтараа ондоо нютаг руу ошохошье харгы гараха аалам. hайнаар хүдэлхээ оролдоорой даа, - гэжэ тиихэдэ Уланай колхозой правлениин түрүүлэгшэ ябаhан С.И. Тараскин абгань хэлээ бэлэй.

Алтан намарай шаргал hайхан үдэр Үдын hургуулида ерэhэн Мария Цыдыпова 5-10-дахи классуудта ородой классигуудай зохёолнуудтай, ород хэлэнтэй үхибүүдээ танилсуулжа, hургажа эхилээ hэн.

Залуу багшын hургуулида ажаллахаяа ерэхэдэнь, тэндэнь өөрынгөө мэргэжэлээр дүй дүршэлтэй болоhон багшанар олон байгаа бэлэй. Абаhаар Мария Цыремпиловна нэгэ бүлэ болоhон эдэнэрэйнгээ дүршэл hургаал халажа, залуу үетэниие яагаад хүмүүжүүлжэ, ажалай арюун замда гаргахын түлөө оролдохо, ямар hонирхолтой hургаал заабари үгэжэ, гүлмэрхэн эдэнэртэ олон мэргэжэл соohоо нэгыень шэлэн абаха хэрэгтэнь туhалхые оролдодог байгаа. Тиихэдээ хэды ехэ оролдолго, эрмэлзэл гаргадаг байгаа гэжэ hананат!

Мария Цыремпиловна хэдэн жэлэй туршада энэ hургуулида хүдэлхэдөө, хани нүхэртэй боложо, найр наада дэлгээ hэн. Шэнэ айл болоhон бүлэнэр Владимир Мария Ринчинотон абаhаар Баргажанай аймагай Гусихын долоон жэлэй, hүүлдэнь Хилганын дунда hургуулинуудта хэдэн жэлэй туршада багшалhан байха юм. Тиихэдээ hурагшадай, багшанарай, түрэлхидэй дунда хүндэтэй бэрхэ хүмүүжүүлэгшэд гэжэ хэлүүлжэ, магтуулжа ябадаг байhаниинь hайшаамаар.

... 1979 он. Залуу багшанар дахинаа нютагаа hэлгэжэ, Хяагтын аймагай Наушкин дунда hургуулида ажаллахаар эльгээгдэбэ. Хани нүхэрынь В.Ц. Ринчино тус hургуулиин директорээр, Мария Цыремпиловна өөрынгөө мэргэжэлээр багшалжа эхилээ.

Мария Цыремпиловна энэ hургуулида зургаан жэлэй туршада багшалхадаа, хэшээл бүхэндөө hүүлэй үеын hуралсалай шэнэ дүрим, багшанарай дүршэл шадамар бэрхээр хэрэглэжэ, hурагшадтаа ойлгуулжа заахые оролдодог байгаа. Багшын hурганан хүбүүд, басагад аймаг болон республика дотор үнгэргэгдэдэг олимпиадануудта эдэбхитэйгээр хабаадалсахадаа, ород литература hайн мэдэдэг, бүхы асуудалнуудта тоб гэмэ харюу үгэдэг байгаа. hүүлэй hүүлдэ эдэ бүгэдын ашаар Мария Цыремпиловнагай ажалай баян дүй дүршэл Буряад Республикын багшанарай дунда үргэнөөр дэлгэрүүлэгдэжэ эхилhэн байха юм.

"Арадай гэгээрэлэй отличник" гэhэн хүндэтэ тэмдэгтэй болоhон Мария Ринчино 1983 онhоо Улаан-Үдэ хотын эрдэм hуралсалай управлениин ахамад мэргэжэлтээр хүдэлжэ ябана. Тиихэдэ Железнодорожно районой эрдэм hуралсалай таhагай хүдэлмэрилэгшэдтэ туhалжа, hургуулинуудта ород хэлэ, литература зааха арга шадабаряараа баян дүй дүршэлөөрөө хубаалдажа ябадаг, ёhотойл эрхим хүмүүжүүлэгшэдэй нэгэн гэжэ тодоронхой.

Буряад оронойнгоо хэдэн hургуулинуудта багшалжа ябаха үедөө Мария Цыремпиловнагай hурган хүмүүжүүлhэн хүбүүд, басагад мүнөө арад зондоо туhатай мэргэжэлтэд боложо гаранхай. Эндэ нэгэ хэдыень нэрлэлтэй. Людмила Чиркова врачаар, Татьяна Кожевина, Любовь Лодуцкая - багшаар, Ольга Калмыкова газарай баян хэбтэшэ, нюусануудые бэдэржэ олохо мэргэжэлтэ болонхой. ЛВРЗ-гэй нэгэ цехэй начальнигаар Николай Бодров хүдэлжэ ябахадаа, арадай ажахыда ашаа шэрэхэ мантан томо паровоз, вагонуудые заhабарилалсажа, холын аян замда гаргалсана.

Нэгэдэхи категориин багшын нэрэ зиндаатай Мария Ринчиногой мүнөө хотын тоото hургуули, саад, яслинуудта, hуралсалай үйлэдбэриин комбинадта, үдэшын hургуулинуудта хүдэлдэг багшанар, хүмүүжүүлэгшэдэй ажал хүдэлмэреэр hонирхожо, туhалжа үзүүлхынгээ хажуугаар, ниитын хүдэлмэридэ эдэбхи үүсхэлтэйгээр хабаадалсажа байдагынь урма баяр түрүүлнэ. Эндэ Мария Цыремпиловнагай хэhэн, бүтээлсэhэн хүнгэн бэшэ ажалайнь бүхы хэрэгүүдые тоолон хэлэхын аргагүй ха.

Мария Цыремпиловна Ринчино түрэhөөр 50, багшалжа эхилhээр 30 жэлэйнгээ ойн баярые эдэ үдэрнүүдтэ тэмдэглэнэ.

Хүнгэн бэшэ багшынгаа ажалда амжалтатай, үхибүүдэй эгээл дуратай багша гэжэ тодорhон мэргэн үгын удхые үшөө дээшэнь үргэжэ ябахыетнай нютагайхидайтнай нэрэhээ, сугтаа хүдэлhэн багшанарай зүгhөө доро дохин амаршалнабди.

Бадма ЦЫРЕМПИЛОВ,
журналист.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: М.Ц. РИНЧИНО.

АВТОРАЙ фото.

ТОБШОХОНООР...

Хурамхаанай аймагай Гаарга нютагта "Театральна хабар" гэhэн заншалта фестиваль апрелиин 19-hөө 21 болотор үнгэргэдэхөөр хараалагданхай. Энэ заншалта болоhон фестивальда арадай театрнууд, драматическа коллективүүд хабаадажа, бэлиг шадабарияа харуулха юм.

* * *

Хорин жэлэйнгээ ойн баярые апрелиин 20-до түрэл Хэжэнгэ нютагтаа тэмдэглэхэ түсэбтэй байhан "Үетэн" гэhэн эстрадна бүлэг болзороо хойшолуулаа. Ерэхэhарын, онсолбол, майн 17-до байгуулагдаhаар 20 жэлэйнгээ ойн баярай үдэшые Хэжэнгэдээ үнгэргэхэ тухайгаа дуунда дуратайшуулда, нютагаархидтаа энэ бүлэг мэдээсэнэ.

* * *

hүүлэй үедэ Россин мэдээжэ эстрадна дуушад Улаан-Үдэ ерэжэ, уран бэлигээ харуулна. Тэрэ тоодо hаяхан Андрей Губин Улаан-Үдын дуунда дуратайшуултай уулзажа, бэлигээ гэршэлхэ. Тиихэдэ ори ганса үдэрөөр ерэхэн эстрадна дуушан Маша Распутинагай концертдэ залуушуул олоороо сугларха байха.

* * *

Тээмэндэ Бүгэдэ буряадуудай 2-дохи съездын дүнгөөр ВАРК-да үнгэргэгдэhэн пресс-конференцидэ радио болон телевидениин, газетэнүүдэй журналистнууд хабаадаhан байна. ВАРК-ын Президент Д-Н.Д. Дугаров съездын амжалтатайгаар үнгэргэгдэhэниие тэмдэглээд, баярай үгэнүүдые журналистнуудта хүргөө. ВАРК-ын ажал, съездын хүдэлмэри тухай тодорхойгоор хөөрэhэн, бэшэhэн журналистнуудта Баярай тэмдэг, "Абай Гэсэр" гэhэн ном бэлэг болгон барюулагдаа, сайлалга эмхидхэгдээ.

* * *

Буряадта ажаhуудаг элдэб арадуудай соёлой түбүүдэй ажал үргэнөөр харуулагдана. Тээмэндэ немец соёлой түбэй баяр ёhолол үнгэргэгдөө hэн. hаяхан оротон композитор Виктор Гончиковой авторска үдэшэ эмхидхэгдэhэн байна.

* * *

Буряад драмын театрай ахамад режиссёр, Буряад Республикын искусствын ажал ябуулагша В.И. Кондратьев Монгол оронhоо hаяхан бусаба. Нацагдоржын нэрэмжэтэ театрта американ драматург Юджин О" Нилэй "Любовь под вязами" гэhэн пьесээр зүжэг тэрэ ехэ амжалтатайгаар найруулан табяа.

Б. ДОРЖИЕВА.

ЭЭЛЖЭЭТЭ ХЭШЭЭЛ

Улаан-Үдэ хотын үндэhэтэнэй библиотекэ соо үнгэрhэн субоотын үдэр огородой эдеэ ургуулха дуратайшуулай клубай ээлжээтэ хэшээлынь боложо үнгэрбэ. Энэ удаа Буряадай хүдөө ажахынь гүрэнэй академиин огородой эдеэ үйлэдбэрилхэ кафедрын ахалагша багша, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат А.Г. Кушнарёв "Голландида овощ ургуулха дүй дүршэл тухай" асуудалаар лекци эндэ сугларагшадта уншажа үгөө.

Хотын ажаhуугшад тэрээнhээ Голландиин сортнууд, ургуулха технологи тушаа олохоп асуудалнуудые hураа, тодорхой харюунуудые абаа.

Манай корр.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Редактор **А.Л. АНГАРХАЕВ.**

РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: **ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б-М.Ж.** (харюусалгата секретарь), **ОЧИРОВ С.Д., ПИНТАЕВ В.И.** (хэблэлэй директор), **РИНЧИНОВ С.Д.** (редакторай орлогшо), **САМБЯЛОВА Т.В.**

Манай адрес:
670000, Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци.

Газетэ хэблэлэй 2 хуудаhан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэhэг 4170. Хэблэлдэ тушаагдаhан саг 17.00.

"Республиканска типографи" гэhэн АО-до газетэ хэблэгдээ. Директорэйнь телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ № 7748.

Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретариин - 2-50-52, секретариадай - 2-60-91, таhагууд: ниитын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социально-экономическа - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон hургуулинуудай - 2-60-21, (даагшань), 2-57-63, олониитын хүдэлмэриин ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-66-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61.

" Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтери - 2-23-67, вахта - 2-35-95.